

Seurantaraportti

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma (2018–2019)

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:61

Seurantaraportti: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma (2018—2019)

Tea Hoffrén ja Leea Rautanen-Muhli (toim.)

Sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN PDF: 978-952-00-4114-4

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	2019	
Tekijät	Tea Hoffrén ja Leea Rautanen-Muhli (toim.)		
Julkaisun nimi	Seurantaraportti: YK:N vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma (2018—2019)		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:61		
Diaari/hankenumero	STM/4362/2016	Teema	
ISBN PDF	978-952-00-4114-4	ISSN PDF	2242-0037
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4114-4		
Sivumäärä	82	Kieli	suomi
Asiasanat	yhdenvertaisuus, osallisuus, esteettömyys, saavutettavuus, ihmisoikeudet, vammaiset		
Tiivistelmä	<p>Suomi ratifioi YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen vuonna 2016. Sen kansallisen toimeenpanon tueksi laadittiin toimintaohjelma ”Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen” vuosille 2018-2019.</p> <p>Toimintaohjelman tekemisestä vastasi vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE, jossa olivat edustettuina muun muassa vammaisjärjestöt, työmarkkinajärjestöt ja vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt.</p> <p>Toimintaohjelmassa määriteltiin yhteensä 82 pitkän ja lyhyen aikavälin toimenpidettä. Näillä toimenpiteillä vammaissopimuksen täytäntöönpanoa edistettiin eri hallinnonaloilla.</p> <p>Noin puolet toimenpiteistä toteutuivat kokonaan ja puolet osittain. Maakunta- ja sote-uudistuksen kaatumisen myötä useat lakihankkeet raukesivat, mikä vaikutti monien toimenpiteiden toteutumiseen.</p> <p>Toimintakauden aikana onnistuttiin muun muassa kehittämään toimintatapoja, joilla osallistetaan vammaisia henkilöitä lainsäädännön valmisteluun ja hankkeisiin. Tietoisuus vammaisten henkilöiden oikeuksista lisääntyi, ja vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ministeriöiden toiminnassa edistettiin.</p> <p>Uuden toimintaohjelman valmistelut käynnistyvät syksyllä 2019.</p>		
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	2019	
Författare	Tea Hoffrén ja Leea Rautanen-Muhli (toim.)		
Publikationens titel	Uppföljningsrapport: Nationellt handlingsprogram för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2018–2019)		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2019:61		
Diarie-/projektnummer	STM/4362/2016	Tema	
ISBN PDF	978-952-00-4114-4	ISSN PDF	2242-0037
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4114-4		
Sidantal	82	Språk	finska
Nyckelord	likabehandling, delaktighet, tillgänglighet, mänskliga rättigheter, personer med funktionsnedsättning		
Referat	<p>År 2016 ratificerade Finland FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. För att stödja det nationella verkställandet av konventionen utarbetades handlingsprogrammet "Rätt till delaktighet och likabehandling" för åren 2018–2019.</p> <p>För utarbetandet av handlingsprogrammet ansvarade delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, VANE, som hade representanter från bland annat de organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning, arbetsmarknadsorganisationerna och de ministerier som är centrala med tanke på rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.</p> <p>I handlingsprogrammet fastställdes sammanlagt 82 kortsiktiga och långsiktiga åtgärder. Genom dessa åtgärder främjades verkställandet av FN:s konvention inom de olika förvaltningsområdena</p> <p>Ungefär hälften av åtgärderna genomfördes helt och hälften delvis. I och med att landskaps- och vårdreformen inte blev avbröts flera lagberedningsprojekt, vilket inverkar på genomförandet av flera åtgärder.</p> <p>Under den korta verksamhetsperioden lyckades man bland annat ta fram förfaranden genom vilka personer med funktionsnedsättning görs delaktiga vid beredning av lagstiftning och i projekt. Dessutom ökas man medvetandet om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning, och deras likabehandling främjades i ministeriernas verksamhet.</p> <p>Ett nytt handlingsprogram ska börja beredas hösten 2019.</p>		
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health	2019
Authors	Tea Hoffrén ja Leea Rautanen-Muhli (toim.)	
Title of publication	Follow-up report: The National Action Plan on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2018–2019)	
Series and publication number	Reports and Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2019:61	
Register number	STM/4362/2016	Subject
ISBN PDF	978-952-00-4114-4	ISSN PDF
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4114-4	
Pages	82	Language
Keywords	equality, inclusion, accessibility, human rights, people with disabilities	
Abstract	<p>Finland ratified the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in 2016. An Action Plan, 'Right to social inclusion and equality', was drawn up for 2018–2019 to support the national implementation of the Convention.</p> <p>The Advisory Board for the Rights of Persons with Disabilities, VANE, was responsible for drawing up the action plan. The Advisory Board includes representatives of disability organisations, labour market organisations and the ministries with key significance to the rights of persons with disabilities.</p> <p>The Action Plan defines 82 long-term and short-term measures. These measures promoted the implementation of the Convention in different administrative branches.</p> <p>About one half of all the measures were put into effect fully and the other half were carried out partly. After the regional government, healthcare and social services reform fell through, several legislative initiatives lapsed, which in turn had an effect on implementation of many measures.</p> <p>During its duration, the Action Plan succeeded in developing practices to help persons with disabilities participate in drafting legislative proposals and projects. In addition, the Action Plan raised awareness of the rights of persons with disabilities and promoted their equal rights and non-discrimination in the activities of ministries.</p> <p>Preparation of a new Action Plan will start in autumn 2019.</p>	
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health	
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi	

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	2019	
Tekijät	Tea Hoffrén ja Leea Rautanen-Muhli (toim.)		
Julkaisun nimi	Seurantaraportti: YK:N vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma (2018—2019)		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:61		
Diaari/hankenumero	STM/4362/2016	Teema	
ISBN PDF	978-952-00-4114-4	ISSN PDF	2242-0037
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4114-4		
Sivumäärä	82	Kieli	suomi
Asiasanat	yhdenvertaisuus, osallisuus, esteettömyys, saavutettavuus, ihmisoikeudet, vammaiset		
Tiivistelmä <p>YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus eli YK:n vammaissopimus hyväksyttiin vuonna 2006. Suomessa sopimus tuli lopullisesti voimaan vuonna 2016, kun Suomi vahvisti sopimuksen. Sopimuksen toimeenpanoa Suomessa edistää VANE eli Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta.</p> <p>VANEssa on edustajia muun muassa vammaisjärjestöistä, työntekijöiden ja työnantajien järjestöistä sekä ministeriöistä, joiden tehtäviin vammaisten ihmisten asiat kuuluvat.</p> <p>VANEn johdolla laadittiin toimintaohjelma siitä, miten vammaissopimusta edistetään Suomessa. Toimintaohjelman nimi on ”Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen”, ja se ulottuu vuosille 2018-2019.</p> <p>Toimintaohjelmassa on yhteensä 82 toimenpidettä, joilla vammaissopimusta edistetään eri hallinnonaloilla. Noin puolet toimenpiteistä toteutui kokonaan ja puolet osittain.</p>			

Toteutumiseen vaikutti erityisesti sote-uudistus eli sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistaminen. Kun sote-uudistus ei toteutunut, monien lakien valmistelu loppui.

Toimintakauteen 2018–2019 sisältyi myös onnistumisia. Toimintakaudella kehitettiin toimintatapoja, joiden avulla vammaiset henkilöt voivat paremmin osallistua lakien valmisteluun ja heitä koskeviin hankkeisiin. Lisäksi edistettiin vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ministeriöiden toiminnassa.

Syksyllä 2019 VANE alkaa valmistella uutta toimintaohjelmaa.

Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	2019	
Författare	Tea Hoffrén ja Leea Rautanen-Muhli (toim.)		
Publikationens titel	Uppföljningsrapport: Nationellt handlingsprogram för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2018–2019)		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2019:61		
Diarie-/projektnummer	STM/4362/2016	Tema	
ISBN PDF	978-952-00-4114-4	ISSN PDF	2242-0037
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4114-4		
Sidantal	82	Språk	finska
Nyckelord	likabehandling, delaktighet, tillgänglighet, mänskliga rättigheter, personer med funktionsnedsättning		
Referat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, alltså FN:s funktionshinderkonvention, godkändes 2006. I Finland trädde konventionen i kraft 2016, då Finland ratificerade konventionen. VANE arbetar för att främja att konventionen blir genomförd i Finland. VANE är en förkortning för delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I VANE finns representanter bland annat för olika funktionshinderorganisationer, organisationer för arbetstagare och arbetsgivare, och de ministerier som ska arbeta med ärenden som gäller personer med funktionsnedsättning. VANE har lett arbetet med ett verksamhetsprogram för hur konventionen ska genomföras i Finland. Verksamhetsprogrammet heter "Rätt till delaktighet och likabehandling", och det gäller för åren 2018–2019.			

I verksamhetsprogrammet finns 82 åtgärder för att genomföra konventionen på olika förvaltningsområden. Ungefär hälften av åtgärderna har genomförts helt och hälften av åtgärderna delvis. Genomförandet har påverkats mycket av landskaps- och vårdreformen, den så kallade Sote-reformen. Då reformen inte blev av lades flera lagberedningsprojekt ner.

Många saker lyckades under verksamhetsperioden 2018–2019. Under perioden utvecklades rutiner för att personer med funktionsnedsättning bättre ska kunna delta i beredning av lagstiftning och i projekt som gäller dem själva. Dessutom främjades jämlikheten för personer med funktionsnedsättning i ministeriernas verksamhet.

Hösten 2019 börjar VANE förbereda ett nytt verksamhetsprogram.

Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

Sisältö

1	Johdanto	14
2	Taustaa.....	15
2.1	YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista.....	15
2.2	YK:n vammaissopimuksen kansallinen toimintaohjelma.....	16
2.3	Toimintaohjelmatyö	17
3	Toimenpiteiden toteutumisen seuranta.....	19
3.1	Vammaisten henkilöiden osallisuus	19
3.1.1	Pitkän aikavälin toimenpiteet.....	20
3.1.1	Toimintaohjelmakauden toimenpiteet.....	23
3.2	Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.....	27
3.2.1	Pitkän aikavälin toimenpiteet.....	27
3.2.2	Toimintaohjelmakauden toimenpiteet.....	30
3.3	Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen	31
3.3.1	Pitkän aikavälin toimenpiteet.....	31
3.3.2	Toimintaohjelmakauden toimenpiteet.....	34
3.4	Esteettömyys ja saavutettavuus.....	37
3.4.1	Pitkän aikavälin toimenpiteet.....	37
3.4.2	Toimintaohjelmakauden toimenpiteet.....	43
3.5	Eläminen itsenäisesti ja osallisuus	46
3.5.1	Pitkän aikavälin toimenpiteet.....	46
3.5.2	Toimintaohjelmakauden toimenpiteet.....	48
3.6	Liikkuminen	52
3.6.1	Pitkän aikavälin toimenpiteet.....	53
3.6.2	Toimintaohjelmakauden toimenpiteet.....	54
3.7	Koulutus	54
3.7.1	Pitkän aikavälin toimenpiteet.....	54
3.7.2	Toimintaohjelmakauden toimenpiteet.....	59
3.8	Terveys ja kuntoutus	61
3.8.1	Pitkän aikavälin toimenpiteet.....	61
3.8.2	Toimintaohjelmakauden toimenpiteet.....	62
3.9	Työ ja työllistyminen	63
3.9.1	Pitkän aikavälin toimenpiteet.....	63

3.9.2	Toimintaohjelmakauden toimenpiteet.....	65
3.10	Riittävä elintaso ja sosiaaliturva	67
3.10.1	Pitkän aikavälin toimenpiteet.....	67
3.10.2	Toimintaohjelmakauden toimenpiteet.....	69
3.11	Kulttuuri-, virkistys-, vapaa-ajantoiminta ja urheilu	71
3.11.1	Pitkän aikavälin toimenpiteet.....	71
3.11.2	Toimintaohjelmakauden toimenpiteet.....	72
3.12	Kansainvälinen yhteistyö.....	72
3.12.1	Pitkän aikavälin toimenpiteet.....	73
3.12.2	Toimintaohjelmakauden toimenpiteet.....	73
4	Yhteenveto.....	79
5	Lopuksi	82

LUKIJALLE

YK:n vammaissopimus on nyt ollut Suomessa voimassa kolme vuotta. Se antaa meille vahvan mandaatin ja velvollisuuden edistää vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista koko yhteiskunnassa, sen eri tasoilla ja aloilla.

Vammaissopimuksen koordinaatiomekanismina toimiva vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE asetettiin ensimmäiselle toimikaudelleen vuoden 2017 alussa. Toimikauden tärkein tavoite oli ensimmäisen kansallisen toimintaohjelman laatiminen ja sen toimeenpano.

YK:n vammaissopimus velvoittaa viranomaiset laajasti edistämään vammaisten henkilöiden oikeuksia kaikessa toiminnassa. Sen tavoitteiden edistäminen on pitkäjänteinen prosessi, jossa nyt on päästy alkuun. Paljon on vielä tehtävää.

Tärkeitä onnistumisia toimintaohjelmakaudella on ollut tietoisuuden lisääminen vammaisten henkilöiden oikeuksista eri hallinnonaloilla. Tietoisuus vammaissopimuksesta ja sen velvoitteista on lisääntynyt. Vammaisten henkilöiden osallisuutta on edistetty monin tavoin. Esteettömyys- ja saavutettavuusasiat ovat nousseet uudella tavalla agendalle ministeriöiden toiminnassa. Asia nähdään aiempaa laajemmin eri tavoin vammaisten henkilöiden kannalta.

Toimikaudelle aiheutti omat haasteensa sen sijoittuminen hallituskauden puoliväliin. Uusia asioita oli vaikea saada agendalle kesken hallituskauden. Ensimmäinen toimintaohjelmakausi oli myös lyhyempi kuin normaali nelivuotiskausi kestäen vain reilut kaksi vuotta silloisen hallituskauden loppuun. Toisaalta toimintaohjelmakauden aikana oli käynnissä suuria reformeja ja yksi keskeinen tavoite oli se, että vammaisten henkilöiden tarpeet ja vammaisjärjestöjen ääni kanavoituvat osaksi päätöksentekoa.

Tästä on hyvä jatkaa eteenpäin. Toimintaohjelmakaudella on luotu pohjaa tulevalle. Tulevalla toimintaohjelmakaudella käynnissä on jälleen vammaisten henkilöiden kan-

nalta tärkeitä uudistuksia, joissa vammaissopimuksen velvoitteet on otettava täysimääräisesti huomioon. Velvoitteet on huomioitava sekä nykyistä lainsäädäntöä toimeenpantaessa, että lakien ja reformien valmistelussa kaikilla hallinnonaloilla.

Onnistunut ja sosiaalisesti kestävä muutos onnistuu vain osallistamalla vammaiset henkilöt ja vammaisjärjestöt täysimääräisesti reformeiden valmisteluun. Tältäkin osin työ jatkuu lähtökohtana vammaisliikkeen tunnuslause: Ei mitään meistä ilman meitä.

Tavoitteena on myös saada seuraavasta toimintaohjelmasta konkreettisempi. Olemme päässeet alkuun tietoisuuden lisäämisessä ja vammaisten henkilöiden oikeuksien ja yhdenvertaisuuden edistämässä eri hallinnonalojen toiminnassa. Seuraavaksi meidän on mietittävä sitä, millä konkreettisilla toimilla voimme vahvistaa oikeuksien toteutumista? Miten voimme vielä laajemmin yhteiskunnassa vaikuttaa asenteisiin ja lisätä positiivisella tavalla tietoisuutta?

On myös syytä miettiä vammaisuutta kehittyvänä käsitteenä. YK:n vammaissopimuksessa vammaisen henkilön käsite on varsin laaja ja ankkuroituu henkilön ja ympäristön väliseen suhteeseen ja sitä kautta henkilön mahdollisuuteen osallistua täysimääräisesti yhteiskuntaan. Uutta toimintaohjelmaa laadittaessa käsite haastaa meidät pohtimaan, miten pystymme huomioimaan ja osallistamaan mahdollisimman laajasti ja yhdenvertaisesti eri tavoin vammaiset ihmiset ja huomioimaan heidän yksilölliset ja moninaiset tarpeensa.

Eveliina Pöyhönen, puheenjohtaja, vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE

Sari Kokko, puheenjohtaja, Vammaisfoorumi ry

Kesäkuu 2019

1 Johdanto

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen ensimmäisen kansallisen toimintaohjelman 2018–2019 toimikausi päättyi huhtikuun 2019 lopussa. Tässä raportissa käydään läpi toimintaohjelman toimenpiteiden toteutuminen toimintaohjelmakaudella.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE pyysi toimenpiteiden toteutuksesta vastuussa olevia ministeriöitä kokoamaan tiiviin kuvauksen toimenpiteiden toteutumisesta sekä mahdollisista muutoksista hallinnonalalla toimikauden aikana. Tämä toimintaohjelman seurantaraportti perustuu ministeriöiden toimittamiin arvioihin toimenpiteiden toteutumisesta.

Seurannasta järjestettiin tilaisuus vammaisjärjestöille, jossa myös heillä oli mahdollisuus esittää näkemyksiään toimintaohjelman toteutumisesta ja kysyä kysymyksiä ministeriöiden edustajilta. Tilaisuudessa esitetyt asiat ja näkemykset huomioidaan tämän raportin yhteenvedossa ja jatkotyössä seuraavan toimintaohjelman valmistelussa.

2 Taustaa

2.1 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016; YK:n vammaissopimus, vammaissopimus) ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat Suomessa voimaan kesäkuussa 2016. Vammaissopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista.

Julkisen vallan on perustuslain (731/1999) 22 §:n mukaisesti turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Ratifioituaan sopimuksen Suomi on sitoutunut turvaamaan sopimuksessa määritellyt oikeudet. Vammaissopimus on Suomessa osa kansallista lainsäädäntöä. Sen mukaisesti viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan ottaa huomioon vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja edistäminen.

Vammaissopimus koostuu 50 artiklasta. Läpileikkaavia artikloja ovat määräykset sopimuksen tarkoituksesta, yleisistä periaatteista ja velvoitteista, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, vammaisista naisista ja lapsista, tietoisuuden lisäämisestä, esteettömyydestä ja saavutettavuudesta, yleissopimuksen kannalta olennaisista määrittelyistä. Nämä tulee ottaa huomioon kaikkien artiklojen sisältöä tulkittaessa.

Muut vammaissopimuksen artiklat sisältävät tarkempia määräyksiä yleissopimuksen edellyttämistä kansallisista toimenpiteistä sekä määräyksiä kansainvälisestä yhteistyöstä, kansallisesta valvontajärjestelmästä, yleissopimuksen kansainvälisestä valvontajärjestelmästä ja sopimuspuolten kokouksesta.

Vammaissopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaissopimuksella lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista, mikä parantaa heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Tietoisuuden lisäämisellä vaikutetaan asenteiden muutoksen kautta yksilön asemaan.

Yleissopimus lisää myös vammaisten henkilöiden tietoisuutta omista oikeuksistaan. Vammaissopimus korostaa vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistamista ja osallistumista kaikkeen heitä koskevaan päätöksentekoon.

Vammaissopimus takaa vammaiselle henkilölle oikeuden elää itsenäisesti osana yhteisöä. Peruspalveluiden tulee olla vammaisen henkilön saavutettavissa. Tarvittaessa tulee olla saatavilla myös yksilöllisiä erityispalveluita. Vammaissopimuksessa painotetaan kohtuullisten mukautusten tärkeyttä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteuttamiseksi. Kohtuullisten mukautusten epääminen on syrjintää.

2.2 YK:n vammaissopimuksen kansallinen toimintaohjelma

YK:n vammaissopimuksen kansallisen toimintaohjelman laatimisesta säädetään vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnasta annetussa asetuksessa (908/2016). Neuvottelukunnan tulee laatia toimikaudelleen toimintaohjelma. Asetuksen mukaisesti toimintaohjelmassa tulee määritellä yleissopimuksen täytäntöönpanon edistämisen keskeiset kansalliset tavoitteet, niitä edistävät keinot sekä tarvittava seuranta.

Ensimmäinen vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan toimikausi on normaalia nelivuotiskautta lyhyempi kestäen 1.1.2017—30.4.2019. Ensimmäisessä kansallisessa toimintaohjelmassa, Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen (verkossa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160666>), määriteltiin ne toimenpiteet, joilla vammaissopimuksen täytäntöönpanoa edistettiin eri hallinnonaloilla ensimmäisellä toimintaohjelmakaudella 2018–2019. Eri ministeriöt osallistuivat toimintaohjelman valmisteluun ja sitoutuivat toimintaohjelman toteutukseen ja tavoitteisiin.

Ministeriöistä toimintaohjelmatyössä olivat mukana opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM), oikeusministeriö (OM), sosiaali- ja terveysministeriö (STM), liikenne- ja viestintäministeriö (LVM), työ- ja elinkeinoministeriö (TEM), ympäristöministeriö (YM), ulkoministeriö (UM) ja valtiovarainministeriö (VM).

Toimintaohjelma koostuu 82 toimenpiteestä. Toimenpiteet jaoteltiin toimintaohjelma-kaudella toteutettaviin ja pidemmän aikavälin toimenpiteisiin. Jokaisen toimenpiteen kohdalla merkittiin vastuutaho tai vastuutahot. Toimenpiteiden toteutumista arvioidaan nyt toimintaohjelmakauden päätyttyä.

Toimintaohjelmassa korostui vammaisten henkilöiden osallisuuden merkitys muuttuvassa toimintaympäristössä sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitys muiden oikeuksien toteutumisen edellytyksenä.

Toimintaohjelman tärkeinä tavoitteina on lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja vammaisten henkilöiden oikeuksien valtavirtaistaminen eri hallinnonaloilla ja laajemmin yhteiskunnassa.

2.3 Toimintaohjelmatyö

YK:n vammaissopimuksen kansallisen toimintaohjelman tekemisestä on vastannut ja työtä on koordinoitunut vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE, jossa ovat edustettuina muun muassa vammaisjärjestöt, työmarkkinajärjestöt ja vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt.

Kansallisella toimintaohjelmalla pannaan täytäntöön vammaissopimusta. Siten myös tässä työssä on huomioitu vammaissopimuksen mukainen velvoite osallistaa vammaiset henkilöt heitä edustavien järjestöjen kautta täysimääräisesti koko prosessiin.

VANEssa on vammaisjärjestöjen nimeämänä kuusi vammaisjärjestöjen edustajaa. Neuvottelukunta on myös valinnut keskuudestaan toimintaohjelmatyöryhmän, jossa niin ikään on edustus vammaisjärjestöistä.

Toimintaohjelmatyön tueksi haluttiin kuulla myös laajemmin vammaisjärjestöjä ja vammaisia henkilöitä itseään. Tätä varten järjestettiin valtakunnallisille vammaisjärjestöille kuulemistilaisuus, jossa järjestöjä pyydettiin nimeämään tärkeimpiä asioita, joita ensimmäisessä toimintaohjelmassa tulisi nostaa esiin.

Kuulemistilaisuuden lisäksi tehtiin sähköinen kysely, jota vammaisjärjestöjä ja kunnallisia vammaisneuvostoja pyydettiin jakamaan eteenpäin. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää oikeuksien toteutumisen tilaa vammaisten ihmisten arjessa heidän ja heidän läheistensä näkökulmasta ja selvittää prioriteetteja sille, mitä asioita toimintaohjelmassa tulisi käsitellä.

Kuulemisen ja kyselyn tulokset on huomioitu toimintaohjelmaa varten käydyissä keskusteluissa ja sitä kautta toimenpiteitä laadittaessa. Tulokset ja esiin nousseet asiat on näin myös saatettu asianosaisten viranomaisten tietoon.

Toimintaohjelmaa laadittaessa tavattiin vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt. Tapaamisia varten koottiin kunkin hallinnonalan osalta keskeiset vammaissopimuksen velvoitteet. VANEn toimintaohjelmatyöryhmä laati alustavat toimenpide-ehdotukset keskustelujen pohjaksi.

3 Toimenpiteiden toteutumisen seuranta

Toimintaohjelma sisälsi 82 toimenpidettä, joista 34 oli pitkän aikavälin ja 48 toimintaohjelmakauden toimenpiteitä. Kaikille toimenpiteille on merkitty vastuutaho tai vastuutahot. Neljä toimenpiteistä on kaikille ministeriöille yhteisiä.

Seurannan toteuttamiseksi VANE pyysi ministeriöitä arvioimaan sitä, onko toimenpide joko toteutunut, toteutunut osittain tai ei toteutunut. Lisäksi pyydettiin lyhyesti kuvaamaan toteutumisen tilaa ja tehtyjä toimia. Nämä vastaukset on koottu tähän lukuun kunkin toimenpiteen alle.

Joltain osin kolmiasteikolla arviointi voi olla toimiva ja havainnollistava. Useiden toimenpiteiden kohdalla kuitenkin voi olla hankala jaotella asian edistyminen näin. Monet toimenpiteet ovat asioiden edistämistä jatkuvana prosessina, jolloin tämä kolmiasteikko ei ole paras tapa ilmaista toteutumista.

Arviot toimenpiteiden toteutumisesta ovat ministeriöiden arvioita eivätkä välttämättä yhteismitallisia. Tämän vuoksi toteutuman arvioinnin jälkeen esitetyt pidemmät sanalliset arviot ovat monilta osin informatiivisempia ja antavat paremman kuvan tehdystä työstä.

3.1 Vammaisten henkilöiden osallisuus

(Vammaissopimus artikla 4.3)

Vammaissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa neuvotellaan vammaisten henkilöiden kanssa ja osallistetaan heidät päätöksentekoon. Osallistaminen tapahtuu vammaisjärjestöjen kautta. Myös vammaiset lapset tulee osallistaa heitä koskevaan päätöksentekoon.

3.1.1 Pitkän aikavälin toimenpiteet

1. Kehitetään toimintatapoja vammaisten henkilöiden osallistamiseksi lainsäädännön valmistelussa ja kehittämishankkeissa.

Vastuutahot: kaikki ministeriöt

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Oikeusministeriön tehtävänä on kehittää valtioneuvoston lainvalmistelua. Oikeusministeriö muun muassa laatii lainvalmisteluohjeistusta ja tarjoaa aiheeseen liittyvää koulutusta. Sidosryhmäyhteistyön ja kuulemisen osalta tärkein ohje on valtioneuvoston periaatepäätöksellä annettu säädösvalmistelun kuulemisohje, joka ohjaa ministeriöiden kuulemiskäytäntöjä.

Vuonna 2016 uudistetussa kuulemisohjeessa nostetaan esille sidosryhmien yhdenvertaisuus ja kuulemismenettelyiden esteettömyys. Ohjeen tueksi laaditussa taustamateriaalissa korostetaan vähemmistöryhmien, kuten vammaisryhmien, erityistä huomioimista ja kerrotaan lakisääteisten kuulemisvelvoitteiden osalta velvollisuudesta kuulla vammaisryhmiä vammaisien henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti. Kuulemisohje löytyy osoitteesta <http://kuulemisopas.finlex.fi/>.

Oikeusministeriön järjestämässä lainvalmistelukoulutuksissa pyritään jalkauttamaan kuulemisohjetta ja ohjeistamaan virkamiehiä hyvän hallintotavan mukaisesta kuulemisesta, johon liittyy olennaisesti erityisryhmien huomioiminen. Oikeusministeriö myös järjesti vuonna 2017 valtioneuvoston virkamiehille erillisen perus- ja ihmisoikeuksiin keskittyvän koulutusohjelman, jossa yhtenä osa-alueena oli vähemmistöjen kuuleminen valmistelutyössä.

Oikeusministeriön hallinnonalaan kuuluvat Hallituksen esitysten laatimisohteet (Helo-ohjeet) ovat olleet uudistamistyön kohteena, ja keskeisenä seikkana uudistamisessa ovat olleet muun muassa osallistamisen ja kuulemiseen liittyvät kehittämistarpeet. Sosiaali- ja terveysministeriössä tällaiset menettelytavat ovat kuitenkin jo varsin vakiintuneita ennestään, ja esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksia tehtäessä on onnistuneesta toteutettu erilaisia kuulemis- ja osallistamistapoja kuten työryhmätyökentely alaryhmineen, työpajat, kuulemistilaisuudet, osallistavat seminaarit, aktiivinen yhteydenpito virkamiestasolla, STM:n edustajien osallistuminen erilaisiin tilaisuuksiin kuten vammaisjärjestöjen tapahtumiin sekä hallituksen esityksen valmistelun vakiintuneena osana lausuntokierros.

Apulaisoikeuskansleri arvioi vammaisten henkilöiden osallistamista lainsäädännön valmisteluun ja kehittämishankkeisiin ratkaisussaan OKV/1/50/2018, 28.3.2019. Sen mukaan sosiaali- ja terveysministeriö sekä sen alainen hallinto ovat lainsäädäntöä ja

ohjausta valmistellessaan kuulleet vammaisia edustavia järjestöjä ja ne ovat olleet valmistelussa mukana.

Pääministeri Sipilän hallituksen osatyökykyisille tie työelämään (OTE) -kärkihankkeen projekteissa vammais- ja potilasjärjestöjen kanssa tehtävää yhteistyötä tiivistettiin. TEM:n TE-toimistojen työkykykoordinaattori-pilottihankkeessa ohjausryhmän puheenjohtajuus annettiin vammaisjärjestöille.

Vuosina 2018—2021 toteutettavan maankäyttö- ja rakennuslain kokonaisuudistuksen sidosryhmäfoorumissa on mukana vammaisten henkilöiden edustus.

Liikenne- ja viestintäministeriön toimenpideohjelmassa Liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut esteettömiksi. Toimenpideohjelma 2017—2021 lähtökohtana on Design for all -periaate hallinnonalan toiminnassa. Toimenpideohjelma koskee sekä liikenne- ja viestintäministeriötä että koko Liikenne- ja viestintäviraston (Traficom) toimintaa (entinen Trafi, Viestintävirasto ja Liikennevirasto). Toimenpideohjelman toimenpiteiden toteutusta valvotaan tulostavoittein.

Valtiovarainministeriö asetti 8.3.2017 kansalaisjärjestöjen, tutkimuksen ja ministeriöiden edustajista koostuvan Digi arkeen -neuvottelukunnan, jossa on mukana myös vammaisjärjestöjä. Keväällä 2019 neuvottelukunnan toimikautta jatkettiin yli hallituskauden vuoden 2019 loppuun saakka, ja tavoitteena on jatkaa saman tyyppistä toimintaa myös hallituskaudella 2019—2023. Neuvottelukunta tukee digitaalisten palvelujen kehittämistä niin että kaikki eri väestöryhmät pystyisivät tasavertaisesti hyödyntämään digitalisaation tarjoamia hyötyjä ja mahdollisuuksista. Se käsittelee merkittäviä lainsäädäntöön ja julkisten palvelujen kehittämiseen liittyviä uudistuksia.

Saavutettavuusdirektiivin kansallista toimeenpanoa Suomessa valmistelleessa työryhmässä edustettuina olivat VANEn lisäksi Vammaisfoorumi toimenpiteen mukaisesti. Lain digitaalisten palvelujen tarjoamisesta, jolla saavutettavuusdirektiivi toimeenpannaan Suomessa, tultua voimaan myös lain seurantaryhmässä on edustus sekä VANEsta että Vammaisfoorumista.

2. Edistetään vammaisten henkilöiden aitoa osallisuutta sekä kunta- että maakuntatasolla. Varmistetaan vammaisten henkilöiden osallisuus maakuntaudistuksessa. Tuetaan kunnallisten ja maakunnallisten vammaisneuvostojen toimintaa niiden vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseksi informaatio-ohjauksella ja levittämällä hyviä käytäntöjä.

Vastuutahot: VM, STM ja OM
Toteutumisen tila: toteutunut

Valtiovarainministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö ja Suomen Kuntaliitto ovat yhdessä tukeneet alueellista valmistelua maakuntavaalien sekä osallistumisen osalta. Toimenpiteet eli moduulit muodostavat kokonaisuuden, jonka tavoitteena on tarjota tukea ja tietopaketteja maakuntavaalien järjestämisen ja maakunnan osallistumis- ja vaikuttamisjärjestelmän kehittämiseksi. Erilliset tukitoimenpiteet kohdentuvat konkreettiseen tekemiseen ja lainsäädännön toimeenpanoon sekä toimeenpanon suunnitteluun uudistuksen eri vaiheissa. Tiedot löytyvät keskitetysti alueuudistus.fi-sivustolta.

Tietoa löytyy vaaleista, verkko-osallistumisesta ja käytössä olevista kanavista ja välineistä, oppaita nuorisovaltuuston, vammaisneuvoston ja vanhusneuvoston, kielivähemmistön vaikuttamistoimielinten ja alueellisten etnisten suhteiden neuvottelukuntien asettamisesta. Materiaaleihin sisältyy myös oppaita ja ohjeita maakunnan osallistumisjärjestelmän ja osallistumista koskevien strategisten tavoitteiden sekä viestinnän ja vuorovaikutuksen suunnitteluun sekä järjestöyhteistyön kehittämiseen.

Keväällä 2018 Suomen Kuntaliitto ja eri ministeriöt käynnistivät AKE-projektin pilotti-maakunnissa koulutuspilotteja. Erityisenä fokuksena ovat olleet käyttäjälähtöiset osallistumisen menetelmät, osallisuussuunnitelman tekeminen ja maakuntalain osallisuutta koskevien säännösten toimeenpano. Uudistuksesta ja maakuntien toiminnasta viestimiseen on luotu sivusto www.omamaakunta.fi.

Erilliskoulutuksen sijasta osallisuutta on edistetty osana maakunta- ja soteuudistuksen valtakunnallista toimeenpanoa, johon on perustettu oma verkosto kaikkien maakuntien osallisuusvalmistelijoille. Verkoston toiminta käynnistyi keväällä 2018. Sen tavoitteina oli tukea maakuntien osallisuus- ja demokratiavalmistelua, koota muutostuen tarpeita ja sopia käytännön toimenpiteiden valmistelusta ja vastuuttamisesta, tuottaa konkreettista materiaalia maakuntien tueksi, jakaa esimerkkejä maakunnista, kunnista, tutkimuksesta, järjestöiltä yms. sekä nostaa keskusteluun osallisuuden parantamisen osalta keskeisiä teemoja ja kysymyksiä.

Verkoston kautta on tuotettu uudistuksen projektinjohdolle tilannekuva maakuntien osallisuusvalmistelun etenemisestä ja toimenpiteistä. Verkoston toiminta on lakannut uudistuksen päättyessä 8.3.2019. Hankkeessa tuotetut aineistot kerätään yhteen ja arvioidaan, miten niitä voidaan hyödyntää seuraavan hallituskauden aikana toteutettavan valmistelun tukena. Monessa maakunnassa jo perustetut nuorisovaltuustot, vammais- ja vanhusneuvostot, sekä järjestöneuvottelukunnat jatkavat toimintaansa maakunnan liiton tai kuntayhtymän alaisuudessa. Myös tehtyjä osallistumissuunnitelmia hyödynnetään tässä yhteydessä.

Sosiaali- ja terveysministeriössä Ohjausosaston Sote-muutosyksikön työ osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi keskittyi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen toimeenpanon valmisteluun. Tässä työssä tiedotettiin tulevan lainsäädännön mahdollisuuksista vammaisten henkilöiden osalta erityisesti osallisuuden ja vaikuttamisen vahvistamiseksi sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Maakuntakerrokset toimivat käytännöllisenä tiedonjakokanavana ja sidosryhmiä, esimerkiksi vammaisjärjestöjä, tavattiin kahdenkeskisestikin. Tapaamisissa sidosryhmiä tiedotettiin muun muassa sote-uudistuksen tilanteesta sekä tilanteen vaikutuksista sidosryhmille. Toimeenpanon valmisteluvaiheessa huolehdittiin yhdenvertaisuutta edistävien rakenteiden syntyisestä ja viestittiin laajalti tulevista rakenteista.

Eri väestöryhmien systemaattista osallistumista tuettiin ja kannustettiin sekä maakuntien valmistelutyössä, että maakuntavalmistelun hyte-koordinaattoreiden vertaisfoorumityöskentelyssä. Esimerkeistä on kerätty tietoa THL:n Hyvinvointijohtaminen-nettisivuille. Nämä työt jatkuvat ja kokemukset ovat sovellettavissa jatkossakin kuntia suurempien alueiden asukkaiden osallisuuden tukemiseen.

3.1.1 Toimintaohjelmakauden toimenpiteet

3. Huolehditaan siitä, että vammaisjärjestöt sekä kunnan ja maakunnan vammaisneuvostot ovat osallisina maakunnissa tapahtuvassa sote-valmistelussa.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut

Sosiaali- ja terveydenhuoltouudistuksen säädösvalmistelussa kuultiin vammaisjärjestöjä. Alueellisissa hyvinvointikertomuksien valmisteluissa otettiin mukaan kuntien vammaisvaltuutettuja ja/tai -neuvostolaisia sekä järjestöjen edustajia. Järjestöjen maakunnallista verkostoitumista tuettiin erillisellä hankkeella.

4. Tuetaan kuntia ja maakuntia vammaisneuvostojen perustamisessa.

Vastuutahot: VM, STM ja OM

Toteutumisen tila: toteutunut

Valtiovarainministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö ja Suomen Kuntaliitto ovat yhdessä tukeneet alueellista valmistelua maakuntavaalien sekä osallistumisen osalta. Toimenpiteet eli moduulit muodostavat kokonaisuuden, jonka tavoitteena on tarjota tukea ja tietopaketteja maakuntavaalien järjestämisen ja maakunnan osallistumis- ja vaikuttamisjärjestelmän kehittämiseksi. Erilliset tukitoimenpiteet kohdentuvat konkreettiseen tekemiseen ja lainsäädännön toimeenpanoon sekä toimeenpanon suunnitteluun uudistuksen eri vaiheissa. Tiedot löytyvät keskitetysti alueuudistus.fi-sivustolta.

Tietoa löytyy vaaleista, verkko-osallistumisesta ja käytössä olevista kanavista ja välineistä, oppaita nuorisovaltuuston, vammaisneuvoston ja vanhusneuvoston, kielivähemmistön vaikuttamistoimielinten ja alueellisten etnisten suhteiden neuvottelukuntien asettamisesta. Materiaaleihin sisältyy myös oppaita ja ohjeita maakunnan osallistumisjärjestelmän ja osallistumista koskevien strategisten tavoitteiden sekä viestinnän ja vuorovaikutuksen suunnitteluun sekä järjestöyhteistyön kehittämiseen.

Keväällä 2018 Suomen Kuntaliitto ja eri ministeriöt käynnistivät AKE-projektin pilotti-maakunnissa koulutuspilotteja. Erityisenä fokuksena ovat olleet käyttäjälähtöiset osallistumisen menetelmät, osallisuussuunnitelman tekeminen ja maakuntalain osallisuutta koskevien säännösten toimeenpano. Uudistuksesta ja maakuntien toiminnasta viestimiseen on luotu sivusto www.omamaakunta.fi.

Erilliskoulutuksen sijasta osallisuutta on edistetty osana maakunta- ja soteuudistuksen valtakunnallista toimeenpanoa, johon on perustettu oma verkosto kaikkien maakuntien osallisuusvalmistelijoille. Verkoston toiminta käynnistyi keväällä 2018. Sen tavoitteina oli tukea maakuntien osallisuus- ja demokratiavalmistelua, koota muutostuen tarpeita ja sopia käytännön toimenpiteiden valmistelusta ja vastuuttamisesta, tuottaa konkreettista materiaalia maakuntien tueksi, jakaa esimerkkejä maakunnista, kunnista, tutkimuksesta, järjestöiltä yms. sekä nostaa keskusteluun osallisuuden parantamisen osalta keskeisiä teemoja ja kysymyksiä.

Verkoston kautta on tuotettu uudistuksen projektinjohdolle tilannekuva maakuntien osallisuusvalmistelun etenemisestä ja toimenpiteistä. Verkoston toiminta on lakannut uudistuksen päättyessä 8.3.2019.

Hankkeessa tuotetut aineistot kerätään yhteen ja arvioidaan, miten niitä voidaan hyödyntää seuraavan hallituskauden aikana toteutettavan valmistelun tukena. Monessa maakunnassa jo perustetut nuorisovaltuustot, vammais- ja vanhusneuvostot, sekä järjestöneuvottelukunnat jatkavat toimintansa maakunnan liiton tai kuntayhtymän alaisuudessa. Myös tehtyjä osallistumissuunnitelmia hyödynnetään tässä yhteydessä.

Sosiaali- ja terveysministeriön Sote-muutostuen toiminta kohdistui maakuntatasolle. Toimeenpanon valmistelussa laadittiin opas vaikuttamistoimielinten perustamiseksi ja huomioimiseksi maakunnissa (Opas maakunnallisen vammaisneuvoston perustamiseen ja toimintaan, Handbok för landskapets råd för personer med funktionsnedsättning).

Lisäksi viestittiin osallisuuden kansallisesta tukemisesta alueellisessa valmistelussa (mm. <https://alueuudistus.fi/tiekartta/tuki-osallistumiseen-ja-vaaleihin>). Ohjattiin myös

kansallisia ja alueellisia toimijoita tutustumaan vammaisten henkilöiden osallistumisoikeuksien toteuttamistapoihin, esimerkiksi YK:n vammaissopimuksen kansalliseen toimintaohjelmaan.

5. Viestitään saavutettavasti osallistumisoikeuksista, kuntien ja maakuntien uusista rooleista ja uusista sähköisistä palveluista. Kartoitetaan tarve saavutettaville materiaaleille ja esitteille.

Vastuutaho: OM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa linjattiin, että vaalitiedotusta lisätään ja kohdistetaan vähiten äänestäville ryhmille. Oikeusministeriö on viimeisen vuosikymmenen aikana kehittänyt laajan vaalitiedotuskokonaisuuden, johon kuuluvat muun muassa TV-mainonta, kirje ensi kertaa äänestäville nuorille, kirje äänioikeuden saaneille maahan muuttaneille (kansalaisuuden saaneet ja ulkomaalaiset), verkkoviestintää (vaalit.fi, Facebook ja Twitter), vaalitietoa noin kahdellakymmenellä yleisimmällä kielellä, selkokieliset vaaliesitteet ja uudistetut vaalivideot selkokielellä, viittomakielinen materiaali ja materiaalit näkövammaisille henkilöille.

Perinteisen vaalipalvelupuhelimen rinnalle on otettu käyttöön WhatsApp-palvelu. Uudistettu vaalit.fi-sivusto on jo varsin tunnettu vaaliviestinnän kanava, ja se kerää vaalien alla noin puoli miljoonaa kävijää päivittäin.

Toimintaohjelman linjausten mukaisesti vaalitiedotusta on lisätty ja monipuolistettu. Viestintää on entistä paremmin pyritty kohdentamaan sidosryhmille tekemällä yhteistyötä mm. kansalaisjärjestöjen kanssa. Oikeusministeriö on toteuttanut viestintäkampanjat kuntavaalien uudesta ajankohdasta ja vaali- ja osallistumisoikeuksista uudessa kuntalaissa. Viestintätoimissa on otettu huomioon saavutettavuus.

Oikeusministeriö toteutti myös Kaikkien vaalit -kampanjan yhteistyössä Moniheli ry:n kanssa. Hanke toteutti vaalipaneeleja yli 20 paikkakunnalla. Hankearvioinnin mukaan hanke onnistui hyvin tavoittamaan oikeat kohderyhmät ja kohderyhmät pitivät sisältöjä tarpeellisena ja vaikuttavina. Oikeusministeriö osallistui lisäksi Suomen nuorisovaltuustojärjestö Allianssi ry:n kuntavaaleihin liittyvään viestintä- ja koulutustoimintaan sekä nuorisovaalien toteuttamiseen.

Lisäksi viestittiin uuden kuntalain keskeisistä muutoksista sekä kunnan roolin muutoksesta. Viestintätoimet oli suunnattu kunnille, kuntalaisille ja tuleville luottamushenkilöille. Tavoitteena oli viestiä erityisesti uuden kuntalain tarjoamista vaikutusmahdollisuuksista. Valtiovarainministeriö tuotti videoita ja kirjallista aineistoa kuntalain ja kunnan roolin keskeisistä muutoksista.

Eduskuntavaaleissa 2019 kerättiin pilotin avulla kokemuksia selkovaaliesitteiden jakamisesta eräisiin pääkaupunkiseudun kirjastoihin. Vuoden 2019 europarlamenttivaaleissa pilottia laajennettiin valtakunnalliseksi.

Oikeusministeriön asettama vaalivaikuttamisen varautumisen työryhmä on vuoden 2019 eduskuntavaalien yhteydessä valmistellut laajan viestintäkampanjan, jonka päätehtävänä on tukea vaalien toimittamista, eli kannustaa ja muistuttaa kansalaisia käyttämään äänioikeuttaan, muistuttaa kriittisyydestä sekä kertoa mistä vaaleihin liittyvää luotettavaa viranomaistietoa löytyy. Samalla sillä on myös laajempikin tehtävä: tukea yhteiskunnan turvallisuutta ja vastuullista sananvapautta.

Oikeusministeriö ylläpitää sähköisiä demokratiapalveluja, joita ovat kansalaisaloite.fi, kuntalaisaloite.fi, nuortenideat.fi, otakantaa.fi ja lausuntopalvelu.fi. Palveluiden tavoitteena on lisätä hallinnon avoimuutta sekä kansalaisten osallistumismahdollisuuksia asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon. Palvelut on koottu demokratia.fi-sivuston alle.

Verkkodemokratiapalvelut on toimintaohjelman linjausten mukaisesti soveltuvin osin liitetty kansalliseen palveluväylään (Kapa) ja Suomi.fi palveluun. Palveluiden löydettävyyden ja saavutettavuuden parantamiseksi ne on lisätty osaksi Suomi.fi-palveluita. Suomi.fi-tunnistautuminen on toteutettu demokratiaverkkopalveluihin.

Kaikki demokratia-palveluiden tiedot on viety palvelutietovarantoihin. Kansalaisaloite.fi ja kuntalaisaloite.fi on lisäksi viety Suomi.fi rekisteripalveluun. Lisäksi palveluille on tehty tietosuoja- ja saavutettavuusselvitykset ja palveluihin on tehty tai tehdään parhaillaan tarvittavat korjaukset löydösten perusteella.

6. Tuetaan vammaisjärjestöjen edustajan osallistumista YK:n vammaissopimuksen sopimuspuolikokoukseen.

Vastuutaho: UM
Toteutumisen tila: toteutunut

Ulkoministeriö on VANEn toimintaohjelmakauden aikana myöntänyt vuosittain tukea yhdelle kansalaisjärjestöedustajalle ja tarvittaessa hänen yhdelle avustajalleen sopimuspuolten kokouksen istuntoon liittyvien matkakulujen kattamiseen. Ulkoministeriö on tätä varten pyytänyt järjestöjä koordinoitusti nimeämään edustajansa.

Vuonna 2018 ulkoministeriön tukema kansalaisjärjestöedustaja oli Invalidiliitto ry:n lakimies ja vuonna 2019 edustajana on Vammaisfoorumin puheenjohtaja ja Näkövammaisten liiton järjestöjohtaja. Vammaisjärjestöjen edustaja on vuosittain myös nimetty

osaksi Suomen valtuuskuntaa valtioneuvoston päätöksellä. Lisäksi ulkoministeriö tekee sopimuspuolikokouksen valmisteluissa ja kokouksen istunnon aikana tiivistä yhteistyötä muiden sopimuspuolikokoukseen osallistuvien vammaisjärjestöjen kanssa.

3.2 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

(Vammaissopimus artiklat 5, 6, 7, 12 ja 13)

Kaikki ovat yhdenvertaisia lain edessä ja oikeutettuja yhdenvertaiseen suojaan ja yhdenvertaisiin etuihin. Oikeussuojan tehokas saatavuus on varmistettava vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisuuteen perustuva syrjintä on kielletty. Vammaissopimuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota vammaisten lasten ja naisten asemaan. Heidän tulee voida nauttia kaikista oikeuksista yhdenvertaisesti muiden kanssa.

3.2.1 Pitkän aikavälin toimenpiteet

7. Edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ministeriöiden toiminnassa.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt
Toteutumisen tila: toteutunut

Ministeriöiden yhdenvertaisuussuunnitelmissa on erilaisia toimenpiteitä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämiseksi eri toimialoilla.

Ulkoministeriön tasa-arvotyöryhmä TASAKOLle on erityisesti esitetty VANEn toimintaohjelmaa ja työryhmässä on keskusteltu ohjelmasta.

Ulkoministeriössä viimeistellään tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa vuosille 2019—2021. Suunnitelma keskittyy neljään painopistealueeseen, joiden kehittämistä seurataan tulevina vuosina 2019—2021. Painopistealueet ovat:

1. Vahvistetaan tasa-arvokokemusta ura-alueiden välillä ja sisällä.
2. Edistetään työn ja yksityiselämän yhteensovittamista kaikille yhdenvertaisesti.
3. Ehkäistään epäasiallista kohtelua ja häirintää kaikissa työyhteisöissä.
4. Edistetään työyhteisöjen moninaisuutta ja tuetaan moninaisuuden johtamista.

Näiden painopistealueiden osalta ministeriö on tehnyt pitkäjänteistä kehittämistyötä, jota on kuitenkin hyvä jatkaa. Neljännen painopistealueen osalta on erikseen eritelty, että edistetään vammaisten henkilöiden rekrytointia. Suunnitelman toimenpiteisiin kuuluu myös esteettömyys uusissa toimitiloissa. Suunnitelmassa todetaan, että edistetään moninaisuutta ja yhdenvertaisuutta rekrytoinnissa ja kiinnitetään myös erityistä huomiota moniperustaisen syrjinnän välttämiseen.

Sosiaali- ja terveysministeriöllä on yhdenvertaisuussuunnitelma siten kuin lainsäädäntö edellyttää. Yhdenvertaisuuslain mukaan viranomaisten, koulutuksen järjestäjien sekä työnantajien tulee arvioida ja edistää yhdenvertaisuutta omassa toiminnassaan. Edistämismääräyksiä toteutettaessa tulee ottaa huomioon alkuperä, ikä, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen, uskonto ja muut yhdenvertaisuuslaissa kielletyt erotteluperusteet. Edistämistoimenpiteiden tarkoituksena on turvata kaikkien henkilöiden tosiasiallisesti yhdenvertaiset mahdollisuudet käyttää eri viranomaisten palveluita, kouluttautua ja edetä työuralla.

STM:n ja VANEn edustajat ovat laatineet yhteistyössä ohjeistuksen kaikkien ministeriöiden käyttöön liittyen vammaisten henkilöiden osallistamiseen virkamiestyössä ("Ei mitään meistä ilman meitä - Mitä jokaisen virkamiehen tulisi tietää vammaisten henkilöiden osallistamisesta"). Se liittyy YK:n vammaisyleissopimukseen sekä muuhun keskeiseen sisältöön.

Ympäristöministeriön toiminnallisessa tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa 2018—2023 on otettu huomioon vammaisuuteen ja yhdenvertaisuuteen liittyviä teemoja ministeriön toiminnan alueella. Etenkin asumisen, rakentamisen ja yhdyskuntasuunnittelun kysymyksissä vammaisten henkilöiden oikeudet otetaan huomioon. Esteettömyys huomioidaan yleisenä näkökulmana maankäyttö- ja rakennuslain (12 §, 117§) ja rakentamismääräysten ja niihin liittyvän informaatio-ohjauksen kautta.

Varhaiskasvatusta koskeva lainsäädäntö on uudistettu ja uudet säännökset tulivat voimaan 1.9.2018. Varhaiskasvatuksen tavoitteisiin pykälään 3 lisättiin maininta siitä, että varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta. Uudistunut ammatillisen koulutuksen laki luo yhtenäiset puitteet kaikkien, myös erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutuksen järjestämiseen yhdenvertaisesti. Laki on tullut voimaan 1.1.2018.

OKM ottaa yhdenvertaisuusnäkökulman mukaan läpäisevällä periaatteella. Esim. opintoihin soveltumattomuutta koskevien säännöksiä (nk. SORA-säännökset) soveltamista ammatillisessa koulutuksessa ja korkeakoulutuksessa selvittävässä hankkeessa on yhdenvertaisuus otettu yhtenä näkökulmana huomioon ja vammaisjärjestöjä ja esteettömyysasiantuntijoita on pyritty kuulemaan hankkeen eri vaiheissa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön ja korkeakoulujen välisiin sopimukseen vuosille 2017-2020 on kirjattu korkeakoululaitosten yhteiset tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustavoitteet:

- Korkeakouluyhteisö heijastaa väestön moninaisuutta ja sen toiminnassa toteutuu yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.
- Korkeakoulut tukevat mahdollisuuksien tasa-arvoa ja edistävät tutkintojen suorittamista tavoiteajassa kaikilla tutkintotasoilla.
- Korkeakoulut edistävät tasa-arvoa ja moniarvoisuutta henkilöstöpolitiikassaan sekä perustehtäviensä sisältöjen kehittämisen kautta.

Liikuntalaissa (2015) yhdenvertaisuuden edistäminen on lähtökohta. Yhdenvertaisen liikunnan edistämistä toteutetaan OKM:ssa sekä valtavirtaistamisen periaatteella, että kohdennetuilla toimenpiteillä. Valtionapua saavilta liikuntajärjestöiltä edellytetään voimassa olevaa yhdenvertaisuussuunnitelmaa.

Liikenne- ja viestintäministeriö on julkaissut koko hallinnonalan toimintaa koskevan suunnitelman toiminnallisesta tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta ”Eri-laisuus vahvistaa”. Suunnitelmassa korostuu myös vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistäminen kaikessa hallinnonalan toiminnassa.

8. Lisätään työelämän yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä.

Vastuutahot: TEM, OM ja STM

Toteutumisen tila: toteutunut

Yhdenvertaisuuslain toimeenpanon tueksi laadittiin keväällä 2019 työnantajille suunnattu opas. Työsuojeluhallinnon oppaassa kerrotaan, miten voi kehittää syrjimättömiä työoloja ja toimintatapoja sekä edistää yhdenvertaisuutta suunnitelmallisesti.

TEM:n hankkiman selvityksen (verkossa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160229>) perusteella asenteet työelämässä ovat muuttuneet myönteisempään suuntaan eikä työnantajat pääsääntöisesti rekrytoinnissaan arvota vammaa tai sairautta vaan osaamista, asennetta ja työnhakijan motivaatiota. Tätä myönteistä muutosta on voimistettu mm. osallistamalla EK:n ”Työ ei syrji” -kampanjaan.

Sosiaali- ja terveysministeriön koordinoimissa sote-muutosjohtajien kokouksissa edistettiin keskustelua rekrytointien yhdenvertaisuusnäkökulmasta. Esimerkiksi Pohjois-Savon maakunnan valmisteluorganisaatioon palkattiin viittomakielinen viestintäsuun-

nittelija. Verkossa: https://alueuudistus.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/maa-kunta-ja-sote-uudistus-on-toteutettava-yhdenvertaisesti-pohjois-savo-nayttaa-esimerkki

Osatyökykyisille tie työelämään -kärkihankkeessa (2016—2018) parannettiin osatyökykyisten työmarkkina-asemaa lainsäädäntömuutoksin, työkykykoordinaattoritoiminnalla sekä luomalla uusia toimintamalleja osatyökykyisten työllistymiseen.

9. Kehitetään vammaisiin kohdistuvan syrjinnän seuranta osana kansallista syrjinnän seurantajärjestelmää sekä YK:n vammaissopimuksen seurantamekanismeja.

Vastuutahot: OM, VANE ja THL
Toteutumisen tila: toteutunut

Keväällä 2019 käynnistettiin OM:n ja Ihmisoikeuskeskuksen yhteisen perusoikeusbarometrin tiedonkeruu, johon kuuluu vammaisia henkilöitä koskevan erillisotannan poimiminen. Tutkimushanke on ensimmäisiä rekisteriotantaan perustuvia syrjintätutkimuksia Suomessa. Oikeusministeriö on kehittänyt edelleen kansallista syrjinnän seurantajärjestelmää ja julkaisee syrjintään liittyvien tutkimusten tuloksia verkkosivulla syrjintätieto.fi.

3.2.2 Toimintaohjelmakauden toimenpiteet

10. Toteutetaan yhdenvertaisuussuunnittelun koulutuksia ja kehitetään koulutusmateriaaleja yhdessä viranomaisten, vammaisia henkilöitä edustavien kansalaisjärjestöjen ja elinkeinoelämän kanssa.

Vastuutahot: OM ja VANE
Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Yhdenvertaisuussuunnittelun koulutuksia on järjestetty kysynnän mukaan sekä osana valtioneuvoston koulutusohjelmaa. Yhdenvertaisuussuunnittelun ohjeistuksia on uusittu ja parhaillaan on menossa toisen asteen oppilaitoksille suunnatun oppaan kirjoittaminen opetushallituksen vetämänä. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämistä koskevan koulutusmateriaali valmistaminen käynnistyy tämän vuoden syksyllä.

11. Lisätään vammaisten henkilöiden tietoisuutta oikeussuojakeinoista tiedotuksella ja järjestämällä koulutusta yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa.

Vastuutaho: OM ja UM
Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Ulkoministeriön edustaja on muun muassa Valviran ja Lapin aluehallintoviraston Rovaniemellä 23.1.2018 järjestämässä asiakasareenassa kouluttanut vammaisten henkilöiden oikeuksista. Tilaisuus oli tarkoitettu vammaisille henkilöille ja heidän omaisilleen. Ulkoministeriön koulutusosuus keskittyi yleissopimukseen, sen valinnaisen pöytäkirjan mahdollistamaan yksilövalitusmekanismiin ja siihen liittyvään määräaikaissraportointiin.

3.3 Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen

(Vammaissopimus artiklat 8 ja 31)

Tietoisuutta vammaisista henkilöistä tulee lisätä ja torjua vammaisiin henkilöihin liittyviä stereotyyppioita, ennakkoluuloja ja haitallisia käytäntöjä. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa varten on kerättävä tilasto- ja tutkimustietoa.

3.3.1 Pitkän aikavälin toimenpiteet

12. Vahvistetaan vammaisia henkilöitä koskevaa tietopohjaa kaikilla hallinnonaloilla vammaissopimuksen täytäntöönpanon tueksi.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt
Toteutumisen tila: toteutunut osittain

VANE ja THL järjestivät vammaisuuden tilastointia koskevan työkokouksen marraskuussa 2018 vammaisjärjestö- ja viranomaistoimijoille. Ulkoministeriön edustaja kertoi työkokouksessa vammaisyleissopimuksen raportointiin liittyvästä tietotarpeesta. UM:n edustaja on myös esittänyt ulkoministeriön näkökulmaa THL:n 5.12.2017 järjestämässä tilaisuudessa ”Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta – analyysia THL:n tietotuotannosta”.

Ulkoministeriön edustaja on Valviran ja Lapin aluehallintoviraston Rovaniemellä 23.1.2018 järjestämässä kunnan viranomaisille tarkoitettussa koulutustilaisuudessa kouluttanut vammaisten henkilöiden oikeuksista. Koulutustilaisuudessa painotettiin vammaissopimuksen velvoittavuutta kaikkien viranomaisten toiminnassa. Tilaisuuden järjestäjät totesivat jälkikäteen saaneensa kattavan paketin tietoa vammaissopimuksesta ja sen täytäntöönpanon valvonnasta.

Oikeusministeriö kerää tietoa eri väestöryhmiin, mukaan lukien vammaiset henkilöt, kohdistuvasta syrjinnästä. Vuonna 2019 toteutettava perusoikeusbarometri tuo lisätietoa vammaisten henkilöiden kokemuksista eri perusoikeuksien toteutumisesta.

Työ- ja elinkeinoministeriö on selvitysten ja tutkimusten muodossa laventanut vammaisia koskevaa tietopohjaa rekrytointikynnyksestä ja yrittäjyydestä. Käsite vammaisen on työmarkkinoiden ja työllistymisen edistämisen näkökulmasta usein epäolennainen tai ongelmallinen, koska suurella osalla vammaisista ei ole työkyvyn tai työmahdollisuuksien realisoitumisen ongelmia.

Sosiaali- ja terveysministeriön Sote-muutosyksikön työssä luotiin tietojohtamisen välineitä kehittämällä ja validoimalla osallisuusindikaattoreita sekä sisällyttämällä alueellisiin ja kuntien hyvinvointikertomuksiin osallisuuden minimietosuosituksia (verkossa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/tiedon-hyodyntaminen/hyvinvointikertomusten-minimietosisalto>). Käytänteitä jaettiin muun muassa Alueuudistus.fi sekä Innokylä-alustoilla.

Osallisuusindikaattoreiden osalta on toteutettu:

- Osallisuusindikaattori validoitu
- Alueellisten ja kuntien hyvinvointikertomusten minimietosuositus tehty. Tekemiseen vastaanotettiin maakuntavalmistelun asiantuntijoiden kommentteja mittaristopakettien käyttökokemuksista (verkossa: <https://blogi.thl.fi/indikaattoreista-isot-linjat-paikallistiedosta-syvyytta-nakemyksiin-nain-lappi-kayttaa-indikaattoreita-hyvinvointityossa/> ja <https://blogi.thl.fi/esittelyssa-hyvinvointikertomuksen-minimietosisallot-kaytossanne-olkaa-hyva/>).

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 5.3.2018 ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen kehittämissuunnitelman (Dnro 5/040/2018), jonka tehtävänä oli selvittää vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutuspolkujen toteutumista sekä tehdä ehdotuksia koulutuksen kehittämiseksi.

Kehittämistyöryhmään ja loppuraportin laatimiseen osallistuivat ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen opiskelijoiden kanssa toimivia tahoja, vammaisjärjestöjä ja muita asiantuntijatahoja. Kehittämistyöryhmän loppuraportti valmistuu toukokuussa 2019. Yhtenä työryhmän kehittämissuunnitelmana on tutkimustiedon lisääminen vaativan erityisen tuen opiskelijoista ja koulutuksen järjestämisestä.

Valtion liikuntaneuvosto (VLN) tilasi kesällä 2017 Liikuntatieteelliseltä Seuralta (LTS) arvioinnin ”valtionhallinnon toimenpiteistä ja ohjauskeinoista liikkumis- ja toimintaesteisten arkiliikunnan, liikunnan ja huippu-urheilun edistämiseksi”. Arviointityön tuloksena syntyi kolme julkaisua: loppuraportti ”Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä” (Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:2), sitä taustoittava laa-

jempi selvitys sekä arvioinnin yhteydessä toteutettu kuntaselvitys ”Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa 2017” (Timo Ala- Vähälä, Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:3).

Arviointi- ja selvitystyön tavoitteena oli tuottaa tietoa soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun ohjauksesta ja arvioinnista valtionhallinnon toimenpiteiden kehittämiseksi. Arvioinnin tuloksia ja esityksiä hyödynnetään jatkossa liikuntapolitiikan kehittämisessä.

Tampereen yliopisto ja Helsingin yliopisto selvittivät, miten lapsen tai oppilaan oikeus erityisopetuksen tukeen toteutuu varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa. Se julkistettiin syyskuussa 2018. Selvitys toteutettiin osana valtioneuvoston vuoden 2018 selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa (www.tietokayttoon.fi). Hallitus päätti puolivälitarkastelussaan 2017 käynnistää selvityksen erityisopetuksen kehittämistarpeista.

Liikenne- ja viestintäministeriön toimenpideohjelmassa (katso myös vastaus toimenpiteeseen 1) ”Esteettömyys huomioon liikenteen- ja viestinnän hallinnonalan jokapäiväisessä työssä” - toimenpiteet huomioivat kyseisen kohdan. Erityisesti toimenpide virastojen vastuulla olevan tilastoinnin, asiakastytyväisyyspalveluiden ja seurantamenetelmien kehittäminen niin, että niissä otetaan paremmin huomioon toimintarajoitteisten ja iäkkäiden henkilöiden näkökulma. Lisäksi toimenpideohjelman toimenpide Parannaan esteettömyystietojen määrittelyä, saatavuutta ja liikkumispalvelujen tuottajien tietoisuutta -toimenpide.

Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta osaltaan tukee vammaissopimuksen toimeenpanoa. Lain toimeenpanosta on viestitty mm. Saavutettavuusvaatimukset-webinaarissa, jossa oli sekä kirjoitustulkkaus että viittomakielen tulkkaus. Etelä-Suomen aluehallintoviraston saavutettavuuden valvonnan yksikkö viestii aktiivisesti lain saavutettavuusvaatimuksista.

Digi arkeen -neuvottelukunta on maaliskuussa 2019 julkaistussa toimintakertomuksessaan Digitaalinen Suomi - Yhdenvertainen kaikille tehnyt aloitteen tehdä tutkimusta digitalisaation ja teknologian käytön vaikutuksista eri ihmisryhmille, myös vammaisille henkilöille.

13. Lisätään tietoisuutta ja tietopohjaa kaikille sopivan suunnittelun ja esteettömyyden rakentamisen merkityksestä uudis- ja korjausrakentamisessa sekä osana suunnitelmallista kiinteistönpitoa.

Vastuutaho: YM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Ympäristöministeriön julkaisema suunnitteluopas Esteetön rakennus ja ympäristö valmistui 03/2019. Opas on tarkoitettu esteettömän liikkumis- ja toimimisympäristön suunnitteluun ja rakentamiseen. Oppaan pääasiallinen sisältö koskee muita kuin asuinrakennuksia, mutta ohjeita voi soveltaa hyvin myös asuntorakentamiseen. Vaikka opas perustuu asetusten vaatimustasoon, sen tavoitteena on ohjata suunnittelemaan ja toteuttamaan rakennukset ja niiden ympäristöt vähimmäistasoa paremmin.

Tietoa esteettömyydestä on jaettu Korjaustieto-sivuston sekä jälkiasennushissien rakentamisesta Hissiin.fi-sivuston välityksellä. Ymparisto.fi:ssä olevalla korjaustieto-sivustolla on asiantuntijoiden tuottamaa tietoa asukkaille, omistajille ja taloyhtiöille sekä kiinteistöhoitoalan ammattilaisille. Sivustolla välitetään myös tietoa esteettömyydestä korjaamisessa ja osana suunnitelmallista kiinteistönpitoa.

14. Kehitetään tiedontuotannon menetelmiä osallistavan opetuksen tavoitteiden seurantaan.

Vastuutaho: OKM, STM ja VANE
Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Opetushallinnon tilastopalvelu Vipusesta ja KOSKI-palvelusta seurataan muun muassa koulutukseen hakeutumista ja koulutuksen suorittamista erityistä tai vaativaa erityistä tukea saaneiden opiskelijoiden kohdalla.

3.3.2 Toimintaohjelmakauden toimenpiteet

15. Lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista eri hallinnon tasoilla ja aloilla.

Vastuutaho: VANE
Toteutumisen tila: toteutunut

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan VANEn verkkosivuilta (www.vane.to) saa tietoa YK:n vammaissopimuksesta eri kielillä. Sivujen esittelytekstit on tehty suomen ja ruotsin lisäksi suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä, kolmella Suomessa puhuttavalla saamen kielellä ja selkokielellä suomeksi ja ruotsiksi. VANE on myös tuottanut sopimustekstin kokonaisuudessaan viittomakielellä. Selkokielineen sopimus on valmisteilla.

VANE antaa lausuntonsa YK:n vammaissopimuksen näkökulmasta ja siten lisännyt tietoisuutta vammaissopimuksesta. VANE antoi toimintaohjelmakauden aikana 16 lausuntoa.

VANE tukee kunnallisten neuvostojen toimintaa tiedotuksella, neuvonalla ja järjestämällä seminaareja sekä muita tilaisuuksia. Toimintaohjelmakaudella järjestettiin tilaisuus kunnallisille neuvostoille sekä toinen tilaisuus vammaisjärjestöille ja eri viranomaistahoille. VANEn työntekijät vierailivat kunnallisissa vammaisneuvostoissa ja muiden sidosryhmien tilaisuuksissa kertomassa YK:n vammaissopimuksesta.

16. Sisällytetään vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulma ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin. Kannustetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia edustavia järjestöjä osallistumaan ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin.

Vastuutaho: UM
Toteutumisen tila: toteutunut

Kansainvälisten ja alueellisten ihmisoikeussopimusten määräaikaisraporteissa hallitus esittelee sopimusten kansallista täytäntöönpanoa. Ulkoministeriö kannustaa kansalaisjärjestöjä, vammaisten henkilöiden oikeuksia edustavat järjestöt mukaan lukien, osallistumaan aktiivisesti raportointiin, mukaan lukien rinnakkaisraportointi.

Ulkoministeriö on VANEn toimintaohjelman kauden aikana järjestelmällisesti pyytänyt vammaisten henkilöiden oikeuksia edustavilta järjestöiltä lausuntoja ihmisoikeussopimusten määräaikaisraporteissa esille tuotavista teemoista. Lisäksi ulkoministeriö kutsuu järjestöjä kommentoimaan ja keskustelemaan raporttien sisällöstä ennen niiden lopullista viimeistelyä. Määräaikaisraporteissa pyritään laajasti huomioimaan kaikkia näissä yhteyksissä esille tuotuja näkökohtia.

Lähtökohtana on, että vammaisten henkilöiden näkökulma sisällytetään aina ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin. VANEn toimintakauden aikana vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulma on esimerkiksi sisällytetty tällä hetkellä vireillä olevaan luonnokseen Suomen kahdeksanneksi määräaikaisraportiksi kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevasta yleissopimuksesta (CEDAW, SopS 67 ja 68/1986) sekä luonnokseen Suomen yhdistetyksi viidenneksi ja kuudenneksi raportiksi yleissopimuksesta lapsen oikeuksista (CRC, SopS 59 ja 60/1991).

Viittomakielen asema on erityisesti nostettu esille Suomen alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan (SopS 23/1998) määräaikaisraportoinnissa. Lisäksi vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulma on otettu huomioon uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan (ESP) määräaikaisraportoinnin yhteydessä.

17. Laaditaan selvitys vammaisten henkilöiden työllistymisestä ja luodaan työkalut työllistymisen seurantaan.

Vastuutaho: TEM

Toteutumisen tila: toteutunut

Tietopohjan laajentamisen yhteydessä TEM on todennut, ettei ”vammainen” käsitteenä ole yksiselitteisesti toimiva työllistymisen ja työttömyyden seurantaan. YK:n vammaissopimuksen määritelmän mukaisesti ”Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa”. Tämä vuorovaikutuksellinen este ei välttämättä liity työllistymiseen: monet vammaiset ovat täysin työkykyisiä eikä heillä ole ongelmia realisoida mahdollisuuksiinsa työmarkkinoilla.

Jos vuorovaikutuksellinen este rajataan työelämään, on TEM:n ohjeistus terveystietojen merkitsemisestä asiakasrekisteriin (verkossa: <https://www.finlex.fi/fi/viranomaiset/normi/540001/42910>) ja tätä kautta muodostuva rekisteritieto edelleen lähtökohtaisesti toimiva. Lähtökohtana on, että henkilöasiakasrekisteriin voidaan tallettaa asiakaspalvelua varten henkilöasiakkaan terveydentilaa koskevia tietoja vain niiltä osin tai siinä laajuudessa, kun julkisen työvoima- ja yrityspalvelun tarjoaminen edellyttää. Tämä tarkoittaa tilannetta, jossa vamma tai sairaus vähentää asiakkaan mahdollisuuksia saada työtä, säilyttää työ tai edetä työssä. Ainoa eroavaisuus on, että työelämän kautta yhteiskuntaan osallistumisen esteitä arvioidaan tässä ei vain ruumiillisen, henkisen, älyllisen tai aisteihin liittyvän vamman vaan myös sairauden aiheuttamina.

TEM:n näkemyksen mukaan Euroopan Unionin tuomioistuimen ratkaisua HK Danmark (yhdistetyt tapaukset C-335/11 ja C-337/11, 11.4.2013) voi käyttää tässä perusteena sisällyttää nykyisen tilastointijärjestelmän sairaudesta aiheutuvan este vammaisuuden käsitteen piiriin. Ratkaisussa todetaan seuraavaa: jos parantuva tai parantumaton sairaus aiheuttaa fyysisistä, henkisistä tai psyykkisistä vaurioista johtuvan rajoitteen, joka vuorovaikutuksessa erilaisten muiden esteiden kanssa voi estää asianomaisen henkilön täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen työelämään yhdenvertaisesti muiden työntekijöiden kanssa, ja jos rajoite on pitkäaikainen, voi tällainen sairaus kuulua työsyRJintädirektiivissä tarkoitettun vammaisuuden käsitteen alaan. Raportointi suoritettu mm. OTE-kärkihankkeen loppuraportin puitteissa (verkossa: https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/asenteet-ja-tyomarkkinat-muuttuneet-osatyokykyisilla-on-nyt-toita).

3.4 Esteettömyys ja saavutettavuus

(Vammaissopimus artiklat 9 ja 21)

Vammaisille henkilöille tulee taata yhdenvertaisesti muiden kanssa pääsy fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään. Pääsy tulee turvata muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin. Oikeuden tulee toteutua yhdenvertaisesti sekä kaupunki- että maaseutualueella.

Vammaisilla henkilöillä tulee olla oikeus ilmaisu- ja mielipiteenvapauteen ja tiedon- saantiin. Tähän sisältyy vapaus etsiä, vastaanottaa ja välittää tietoja ja ajatuksia valitsemaansa viestintämuotoa käyttäen. Yksityisiä tahoja ja viestimiä tulee kannustaa antamaan tietoa ja palveluja saavutettavassa muodossa.

Suurelle yleisölle tarkoitetut tiedot tulee olla vammaisten henkilöiden saavutettavissa ilman lisäkuluja. Vammaisten henkilöiden tulee voida käyttää valitsemaansa viestintäkeinoa, kuten viittomakieltä, pistekirjoitusta, puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää kaikessa virallisessa vuorovaikutuksessa ja tiedonsaannissa.

3.4.1 Pitkän aikavälin toimenpiteet

18. Otetaan huomioon esteettömyys ja saavutettavuus kaikkien hallinnonalojen toiminnassa. Huomioidaan fyysinen esteettömyys eri tavoin vammaisten henkilöiden kannalta ja viestinnän, materiaalin ja järjestelmien saavutettavuus. Huomioidaan viestinnän monikanavaisuus sekä viittomakielen ja selkokielen käyttäjät.

Vastuutahot: kaikki ministeriöt
Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Valtioneuvoston kanslia on käynnistänyt kehittämistyön valtioneuvoston tilojen esteettömyyden parantamiseksi yhdessä Senaatti-kiinteistön kanssa.

Ulkoministeriön viestinnässä uusien verkkopalveluiden kehitystyössä saavutettavuus on ollut suunnittelukriteerinä. Tavoitteena on tarjota verkkopalvelut mahdollisimman monen erilaisen ihmisen käytettäväksi mahdollisimman helposti. Yksittäisten verkkosisältöjen saavutettavuutta on parannettu, ja saavutettavuus on osa ulkoasiainhallinnon sisällöntuottajien koulutusta. Videotuotannossa suositellaan videoiden tekstitystä keskeisiin videoihin. Verkkopalveluiden kehitystyö jatkuu, ja erityisesti saavutettavuuteen liittyviä parannuksia on edessä jatkossakin. Tiekartalla on myös keskeisten verkkosisältöjen tarjoaminen suomalaisilla viittomakielillä (suomi ja ruotsi).

Ulkoministeriön viestinnän painopisteenä on myös mediaviestintä. Ulkoministeriö tarjoaa paikasta riippumatonta mahdollisuutta seurata tilaisuuksia lähettämällä keskeiset tiedotustilaisuudet verkon kautta suorana lähetyksenä (yleensä TwitterLive-lähetyksenä). Viittomakielisen tulkkauksen järjestämiseen on valmiudet valtioneuvoston suosituksen raameissa.

Ulkoministeriössä viimeistellään tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa vuosille 2019–2021. Suunnitelman toimenpiteisiin kuuluu esteettömyys ulkoministeriön uusissa toimitiloissa.

TE-toimistojen palvelujärjestelmää on kehitetty monikanavaisuuden suuntaan, jolloin sähköiset asiointimahdollisuudet (ml. erilaiset etäpalvelut) lisäävät erilaisia rajoituksia omaavien vaihtoehtoja palveluihin osallistumiselle. TE-toimistot sekä yhteispalvelupisteet ovat esteettömiä. Uutta verkkopalvelu-ekosysteemiä (verkossa: <http://tyomarkkinatori.fi/fi/>) rakennetaan huomioiden saavutettavuus.

Sosiaali- ja terveysministeriön viestinnässä yksi vuoden 2019 painopisteistä on EU:n saavutettavuusdirektiivin toteuttaminen stm.fi-verkkopalvelussa. Viestintäyksiköstä on nimetty vastuuhenkilö, joka huolehtii siitä, että tietoisuus saavutettavuudesta lisääntyy koko ministeriössä ja asiantuntijoille järjestetään asianmukainen koulutus saavutettavien verkkosivujen tekemiseen.

STM:n verkkopalvelujen sisällöntuottajille ja ylläpitäjille on järjestetty keväällä 2019 koulutustilaisuuksia, joissa on perehdytty saavutettavien sivujen tekemiseen käytännössä. Koulutuksia järjestetään tarpeen vaatiessa lisää syksyllä 2019. Yhdessä valtioneuvoston hallintoyksikön, Celian ja Näkövammaisten liiton kanssa on suunniteltu keväälle 2019 kaikille valtioneuvoston asiantuntijoille tarkoitetut tilaisuudet, joissa esitellään saavutettavuuden merkitystä laajemmin, mm. yhdenvertaisuuden kannalta.

Syysyksi 2019 on suunnitteilla lisää koulutuksia. Verkkosivujen sisällöntuottajille ja ylläpitäjille on laadittu käytännönläheisiä ohjeita saavutettavien sivujen tekemiseen. Myös valtioneuvoston kanslia laatii kaikille ministeriöille yhteisiä ohjeita.

Tavoitteena on pitää saavutettavuutta jatkuvasti esillä pitkäjänteisenä työnä – ei kertaluonteisena projektina. Stm.fi-verkkopalvelun kaikki aineistot käydään systemaattisesti läpi, ja niiden sisällöllinen ja tekninen saavutettavuus tarkistetaan. Sisällöllisen saavutettavuuden tarkistamisessa kiinnitetään erityistä huomiota selkeään ja ymmärrettävään kieleen. Kaikille yhteisen julkaisujärjestelmän sivustoille (eli eri ministeriöiden sivut) on myös keskitetysti tehty teknisen saavutettavuuden evaluointi, ja siinä löydetty virheet korjataan.

STM on ollut mukana ministeriöiden työryhmässä, jossa pohdittiin yhteisiä keinoja lisätä viittomakielen käyttöä ministeriöiden viestinnässä. Valtioneuvoston kanslian (VNK) antamat suositukset viittomakielten käytöstä valtioneuvoston viestinnässä ovat STM:n aktiivisessa käytössä (verkossa: <https://vnk.fi/suositus-viittomakielten-kaytosta>). STM:n verkkosivuille tuotetaan viittomakielistä sisältöä vuoden 2019 aikana.

Euroopan unionin komissio antoi 2.12.2015 ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tuotteiden ja palveluiden esteettömyysvaatimuksia koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä (ns. esteettömyysdirektiivi). Ehdotus hyväksyttiin keväällä 2019 lopullisesti. Direktiivin toimeenpanoon jäsenmaissa on aikaa kaksi vuotta.

Suomi on kannattava direktiivin tavoitteita. Edistämällä esteettömyyttä vahvistetaan vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Direktiiviä on tarkoitus soveltaa uusiin tuotteisiin ja palveluihin, joita tarjotaan markkinoille ehdotuksen voimaantulua mm. liikenne- ja pankkipalvelujen alalla. Suomi kannattaa lähtökohtaisesti mahdollisimman oikeusvarmaa ja selkeää esteettömyyssäätelyä, joka ei ole päällekkäinen tai ristiriidassa muun säätelyn kanssa.

Sosiaali- ja terveysministeriössä digitaalisten palveluiden kehitystyössä yleisesti sekä maakunta- ja sote-uudistukseen liittyen on huomioitu ja huomioidaan palveluiden saavutettavuus ja se, että digitaalisten palveluiden kehittäminen osaltaan voi helpottaa vammaisten henkilöiden asiointia palveluissa.

Fyysisen esteettömyyden, turvallisuuden ja yhdenvertaisuuden turvaamisen osalta on meneillään koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn tavoiteohjelma vuosille 2014–2020 (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:16). Ohjelmassa on toimintakonaisuuksia ja toimenpiteitä, joilla tuetaan YK:n vammaisten henkilöiden sopimuksen toimeenpanoa.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä saavutettavuusvaatimukset pyritään huomioimaan ministeriön verkkosivuilla ja muussa viestinnässä. Opetus- ja kulttuuriministeriö kiinnittää huomiota selkeään virkakieleen ja tuottaa aineistoja eri kanaviin. OKM on muun muassa lisännyt tekstitystä videoissa, ja sarjajulkaisut taitetaan saavutettavuusvaatimukset huomioiden. OKM:n www-sivustosta on tehty yhteinen saavutettavuusauditointi samaa julkaisualustaa ja sen toiminnallisuuksia hyödyntävissä ministeriöissä. Havaitut puutteet on korjattu tai raportoitu eteenpäin.

Saavutettavuutta kehitetään edelleen ministeriöiden yhteistyössä, ja uusien toiminnallisuuksien saavutettavuus varmistetaan. Opetus- ja kulttuuriministeriöllä on käytössä

saavutettavuuden varmistamista helpottava verkkotyökalu, jonka käyttöön sivuston päivittäjät on koulutettu. Henkilöstölle on järjestetty koulutusta saavutettavuudesta ja viestitty aiheesta. Suurimpia haasteita tulee olemaan toimisto-ohjelmilla laadittujen tiedostojen saavutettavuuden varmistaminen, jos saavutettavuutta ei ole huomioitu jo asiakirjapohjissa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on ollut mukana valmistelemassa valtioneuvoston suositusta viittomakielen käytöstä viestinnässä. Sen mukaisesti varmistetaan tiedonsaanti viittomakielellä muun muassa tärkeimmissä tiedotustilaisuuksissa. Myös verkkosivujen keskeisin sisältö on tarkoitettu tuottaa viittomakielellä, kun tuotanto on saatu kilpailutettua.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asiointipalvelussa yhdenvertaisuus ei todennäköisesti toteudu tällä hetkellä. Asiointipalvelun saavutettavuusarviointi tehdään syksyllä 2019 ja arvioinnin perusteella laaditaan saavutettavuusseloste. Arvioinnin kautta esiin tulevat kehitystoimenpiteet suunnitellaan ja toteutetaan asiointipalvelun elinkaari huomioiden.

Valtiovarainministeriön asettama Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke tuottaa toimikautensa puitteissa valtionavustuksiin liittyvät uudet yhteiset palvelut ja ratkaisut, joissa saavutettavuusvaatimukset otetaan huomioon jo kehitysvaiheessa, ja jotka tullaan ottamaan käyttöön opetus- ja kulttuuriministeriössä. Varhaiskasvatuslaissa on säännös varhaiskasvatusympäristöstä (10 §), jonka mukaan toimintojen ja toimintavälineiden on oltava terveellisiä, turvallisia ja asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys.

Ammatillisessa koulutuksessa laaditaan jokaiselle opiskelijalle henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma, jossa suunnitellaan opiskelijan tarvitsemat erilaiset ohjaus- ja tukitoimet ja tarvittaessa myös erityinen tuki. Erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tarpeet edellyttävät yksilöllisten opintopolkujen rakentamista, yksilöllisiä pedagogisia ratkaisuja sekä erityisiä opetus- ja opiskelujärjestelyjä, jotka mahdollistavat osaamisen hankkimisen ja osoittamisen esteettömästi ja saavutettavasti. Esimerkiksi työpaikalla tapahtuvan koulutuksen suunnittelussa otetaan huomioon fyysinen esteettömyys. Viestinnän monikanavaisuus, viittomakielen ja selkokielen käyttäjät otetaan huomioon opetusjärjestelyissä ja yksilön henkilökohtaisessa suunnitelmassa.

Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa, ESOK-hanke toimi opetusministeriön rahoituksella 2007—2011. Se kokosi yliopistot ja ammattikorkeakoulut kehittämään korkea-asteen opetuksen ja opiskelun esteettömyyttä. Hankkeessa käynnistynyt korkeakoulujen ja järjestöjen yhteistyö jatkuu 2012 lähtien vapaaehtoisena ESOK-verkostona.

Verkosto pyrkii edistämään yhdenvertaisia opiskelumahdollisuuksia korkeakoulutuksessa. ESOK-verkosto ollut jatkuvasti aktiivinen verkkomediaissa sekä asiantuntija-tehtävissä kansallisissa ja kansainvälisissä hankkeissa. Valtakunnallisia ESOK-seminaareja on pyritty järjestämään joka vuosi kehittämissyhteistyön edistämiseksi - tässä verkoston aktiivitoimijoiden osallisuus kansallisissa ja kansainvälisissä hankkeissa (esimerkiksi OHO!- ja DigiCampus-hankkeet) on tuonut voimavaroja. Lisäksi esteettömyys on liikuntapaikkarakentamisen valtionavustuskriteerinä.

1.4.2019 tuli voimaan laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta, joka toimeenpanee saavutettavuusdirektiivin Suomessa. Laki velvoittaa kaikkia viranomaisia huomioidaan verkkopalveluissaan saavutettavuusvaatimukset. Direktiivin lisäksi kansallisessa sääntelyssä laajennettiin soveltamisalaa kattavammaksi kuin mitä direktiivissä oli asetettu.

Etelä-Suomen aluehallintovirastolla on tehtävänä valvoa ja neuvoa lain toimeenpanossa. Etelä-Suomen aluehallintoviraston saavutettavuuden valvonnan yksikkö viestii aktiivisesti saavutettavuusvaatimuksista mm. vuonna 2018 virasto järjesti koko Suomen kattavan kiertueen.

Liikenne- ja viestintäministeriö toimenpideohjelman (katso vastaus toimenpiteeseen 1) tavoitteet ovat kaikille suunnitellun periaatteen Design for all -periaatteen ja valtaviiritaistamisen toteutuminen liikenteen ja viestinnän hallinnonalalla, syrjäytymisen ehkäiseminen liikenteen ja viestinnän palveluissa ja palvelujen monikanavaisuuden ja teknologianeutraalisuuden edistäminen.

Lisäksi monissa eri lainsäädäntöhankkeissa, jotka ovat parhaillaan vireillä (ml. EU:n rautatiematkustajien oikeuksia koskevan asetuksen muutos ja sähköisiä palveluja koskeva lakihanke) kiinnitetään erityistä huomiota vammaisten henkilöiden oikeuksiin. Virastolla ja LVM:n alaisella Ilmatieteenlaitoksellakin on myös useita henkilöitä, joiden vastuualueeseen esteettömyyden edistäminen kuuluu ja käytännön valvonnassa (Traficom valvoo) otetaan liikennealalla erityisesti huomioon vammaisten näkökulma.

19. Turvataan korjausavustusten saatavuus (ikäntyneiden ja vammaisten asuntojen korjausavustus, liikkumisesteen poistamisavustus ja avustus hissien jälki-asetamiseen).

Vastuutaho: YM
Toteutumisen tila: toteutunut

Vuonna 2018 avustuspäämäärärahoja korjausavustuksiin (iäkkäiden ja vammaisten asuntojen korjausavustuksen, hissiavustuksen ja esteettömyysavustuksen) käytettiin yhteensä 19,4 miljoonaa euroa, avustuksensaajia eli yksityishenkilöitä, asunto-osakeyhtiöitä ja kiinteistöyhtiöitä oli 756.

Iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden korjausavustusten käsittely siirrettiin kunnista Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskukseen (ARA) vuoden 2017 alussa. Tämä on vaikeuttanut avustuksen hakua. Iäkkäiden ja vammaisten asuntojen korjausavustuksen saajien enimmäistulorajoja nostettiin heinäkuun 2018 alussa, tämän jälkeen suuremmalla osalla kohderyhmästä on mahdollisuus saada avustusta. Avustuksen saajista alle 10 % oli vuonna 2018 vammaisia henkilöitä.

20. Edistetään kaikille sopivan suunnittelun huomioon ottamista ja rakennuskannan ja elinympäristöjen esteettömyyttä informaatio-ohjauksella ja kehittämistoiminnalla.

Vastuutaho: YM
Toteutumisen tila: toteutunut

Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä (241/2017) astui voimaan 1.1.2018. Rakennuksen esteettömyyttä koskevien vähimmäisvaatimusten tarkoitus on edistää ihmisten yhdenvertaisuutta: jokaisen mahdollisuutta osallistua yhteiskunnan toimintoihin, käyttää palveluita, työskennellä, valita asuinpaikkansa ja asua kotonaan.

Ympäristöministeriön ohje rakennuksen esteettömyydestä julkaistiin 03/2018. Ohje täydentää esteettömyysasetusta ja selventää asetuksen sisältöä sekä tarjoaa esimerkkejä asetuksen mukaisista ratkaisuista. Ohjeessa on mukana myös kooste esteettömyysasetuksen säännösten pääkohdista rakennuksen käyttötarkoituksen mukaan jaoteltuna. Yhdessä sovellettuna asetus, sen perustelumistio ja ohje tarjoavat työkalut esteettömien ratkaisujen toteuttamiseen. Ympäristöministeriö osallistuu pohjoismaiseen yhteistyöhön rakennetun ympäristön esteettömyystutkimuksen käynnistämiseksi.

21. Edistetään vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia käyttää sähköisiä palveluja saavutettavasti huomioiden myös kielelliset oikeudet.

Vastuutaho: VM
Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Valtiovarainministeriön AUTA-hankkeessa muodostetun valtakunnallisen digituen toimintamallin toimeenpanto käynnistettiin keväällä 2018. Tavoitteena on, että Suomessa on kattavasti saatavilla digitukea sekä sähköiseen asiointiin että laitteiden käyttöön. Digituen toimintamalli perustuu verkostoihin, joissa digitukea tarjotaan.

Tällä hetkellä Suomessa digitukea tarjoavat lukuisat eri toimijat mm. järjestöt, kirjastot, kunnat, yritykset ja kansalaisopistot. Digituen toimintamallin mukaisesti digituen tarjontaa Suomessa kehitetään näiden toimijoiden kanssa yhteistyössä.

Väestörekisterikeskus kehittää digitukea valtakunnallisesti. Alueellinen koordinaatiotyö käynnistettiin viidellä pilottialueella, jotka ovat Lappi, Pohjanmaa, Pohjois-Pohjanmaa, Pohjois-Karjala ja Uusimaa syksyllä 2018. Syksyllä 2019 on tarkoituksena laajentaa digituen alueellista koordinaatiota valtakunnallisesti kattavaksi.

Digitaalisten palveluiden laadun kehittämisen tueksi valtiovarainministeriössä on kehitetty digitaalisten palvelujen laatukriteeristö yhdessä digipalveluiden kehittäjien kanssa. Laatukriteeristöissä otetaan huomioon palveluiden käytettävyys, saavutettavuus, selkeä kieli ja eri kieliversioiden huomioiminen. Lisäksi digitalisoinnin periaatteissa todetaan, että rakennamme helppokäyttöisiä ja turvallisia palveluita asiakaslähteisesti.

Digi arkeen -neuvottelukunta on aktiivisesti pitänyt esillä saavutettavuuteen liittyviä näkökulmia. Keväällä 2019 julkaistussa toimintakertomuksessa neuvottelukunta esittää toimenpiteeksi, että verkkopalveluiden kognitiiviseen saavutettavuuteen tulee tehdä panostuksia, saavutettavuutta tulee kehittää kansallisesti yhteistyössä eri toimijoiden kanssa ja sähköisten tunnistusvälineiden tulee olla saavutettavia kaikille.

3.4.2 Toimintaohjelmakauden toimenpiteet

22. Toteutetaan toimenpideohjelmaa ”Liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut esteettömäksi” hallinnonalan virastojen tulohajauksen kautta.

Vastuutaho: LVM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain (Toimenpideohjelma voimassa vuoteen 2021)

Vuonna 2017 julkaistiin liikenteen ja viestinnän digitaalisten palveluiden esteettömyyttä koskeva toimenpideohjelma, joka on voimassa vuoteen 2021 saakka. Ohjelmassa korostetaan, että liikenteen ja viestinnän yleisiä digitaalisia palveluja tulee kehittää esteettömiksi eli mahdollisimman monelle sopiviksi. Lähtökohtana on palvelujen mahdollisimman hyvä käytettävyys ja asiakasystävällisyys. Ohjelmassa kiinnitetään huomiota myös liikenteen fyysistä esteettömyyttä koskevan tiedon saatavuuden parantamiseen.

Ohjelma kattaa sekä liikenteen että viestinnän digitaaliset palvelut ja se on suunnattu pääasiassa liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalalle. LVM:n, virastojen ja Ilmatieteen laitoksen kanssa sovittiin marraskuussa 2017 tarkemmin niistä tavoitteista, joita toimenpideohjelmasta seurattaisiin erityisesti vuonna 2018. Tulohajauksen tavoitteiksi vuodelle 2018 määriteltiin kolme tavoitetta:

1. Selvityksen laatiminen virastojen yhteistyönä asiakastytyväisyystutkimusten ja tilastomenetelmien kehittämiseksi,
2. Verkkosivuston kehittäminen esteettömiksi saavutettavuusdirektiivin aikataulujen ja vaatimusten mukaisesti virastojen yhteisenä hankkeena sekä
3. Selvityksen aloittaminen virastojen yhteistyönä siitä, millaisia hyöty- ja kustannusvaikutusmenetelmiä on olemassa liikenne- ja viestintäalalla ja siitä, miten niissä tällä hetkellä on huomioitu esteettömyys.

Virastot ovat jokaisesta kolmesta tulostavoitteesta laatineet raportin siitä, mitä tarkemmin sovittujen tavoitteiden osalta on tehty ja miten työtä olisi hyvä jatkaa. Sen lisäksi raportissa on laadittu katsaus siitä, mitä muiden toimenpiteiden osalta on edistetty. Toimenpideohjelmasta laaditaan vuoden 2019 aikana väliraportti.

23. Huomioidaan YK:n vammaissopimuksen velvoitteet digitalisointiin liittyvien hankkeiden toteutuksessa.

Vastuutaho: VM
Toteutumisen tila: toteutunut

Saavutettavuusdirektiivin toimeenpano osaltaan toteuttaa YK:n vammaissopimuksen velvoitteiden toteutumista. Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta, jolla direktiivi toimeenpannaan Suomessa, velvoittaa viranomaisia huomioimaan saavutettavuusvaatimukset kaikissa verkkopalveluissaan. Laki astui voimaan 1.4.2019. Saavutettavuusvaatimusten soveltaminen käynnistyy portaittain 23.9.2019 lähtien. Lain toimeenpano vaikuttaa merkittävästi digitaalisten palveluiden saavutettavuuteen. Lain toimeenpanon neuvonnasta ja valvonnasta vastaa Etelä-Suomen aluehallintoviraston saavutettavuuden valvonnan yksikkö.

Saavutettavuusdirektiivin kansallista toimeenpanoa Suomessa valmistelleessa työryhmässä edustettuina olivat VANEn lisäksi Vammaisfoorumi. Myös lain digitaalisten palvelujen tarjoamisesta seurantar ryhmässä on edustus sekä VANesta että Vammaisfoorumista.

Suomi.fi-verkkopalvelu kokoaa yhteen viranomaispalvelut eri elämäntilanteisiin yhdestä kanavasta helposti löydettäväksi. Suomi.fi-palveluihin kuuluvat myös mm. tunnistus, viestit ja valtuudet -palvelut. Viestien avulla asiakas voi viestiä viranomaisen kanssa sähköistä kanavaa pitkin turvallisesti ja valtuudet palvelussa voi sähköisesti valtuuttaa tarvittaessa toisen henkilön asioimaan puolesta sähköisessä kanavassa.

Suomi.fi-viestien ja -valtuuksien käytön laajuus eri viranomaisten palveluissa kehittyi koko ajan. Palveluihin saa myös tukea Kansalaisneuvonnasta. Niin Suomi.fi-palveluiden kuin myös Suomi.fi-viestit sovelluksen kehittämisessä on panostettu huomattavasti saavutettavuuteen, jotta palvelut olisivat mahdollisimman monen käytettävissä.

24. Edistetään esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa.

Vastuutaho: STM
Toteutumisen tila: toteutunut

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevassa hallituksen esityksessä ehdotettiin säädettäväksi palvelujen saatavuudesta ja saavutettavuudesta. Samassa yhteydessä ehdotettiin säädettäväksi myös nimenomaisesta velvollisuudesta edistää esteettömyyttä sosiaali- ja terveystalvveluja toteutettaessa. Hallituksen esitys raukesi eduskunnan vaihtuessa.

Lisäksi kehitettiin palveluiden saavutettavuutta edistämällä digitaalisten palveluiden kehitystä ja innovaatioiden käyttöönottoa Sote-muutosyksikön ja Digitalisaatio- ja tietohallintayksikön kanssa. Huomioitiin yhteentoimivuusveloitteet ja digitaalisten palveluiden standarditasot palvelukehittämisessä palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden lisäämiseksi. Digitaalisen palvelukehityksen keskeisenä arvona toimi yhdenvertaisuusperiaate.

25. Tuodaan esteettömyysasetuksen viestinnässä esille esteettöman rakentamisen merkitystä. Huomioidaan YK:n vammaissopimuksen veloitteet oppaissa ja ohjeistuksessa. Osallistutaan suunnittelijoille tarkoitettun esteettömyyskoulutuksen toteuttamiseen yhteistyöverkostojen kautta.

Vastuutaho: YM
Toteutumisen tila: toteutunut

Ympäristöministeriö on osallistunut useisiin esteettömyysasetusta käsitteleviin koulutustilaisuuksiin sekä viestinyt esteettömyysasetuksesta, ohjeesta ja näihin liittyvästä oppaasta. Katso myös vastaus toimenpiteeseen 13.

3.5 Eläminen itsenäisesti ja osallisuus

(Vammaissopimus artikkelit 12, 14, 19 ja 29)

Vammaisilla henkilöillä tulee olla yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat. Vammaisen henkilön saatavilla on oltava palveluja, joita tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä. Tällaisia palveluita ovat muun muassa asumispalvelut ja henkilökohtainen apu.

Koko väestölle tarkoitetut palvelut tulee olla vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Itsenäisen elämän tukena tulee olla myös erityispalveluita, tukitoimia ja mukautustoimenpiteitä. Vammaisille henkilöille tulee järjestää tuki, jota he tarvitsevat päätöksenteossa. Vammaisilla henkilöillä tulee olla muiden kanssa yhdenvertainen mahdollisuus osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään.

3.5.1 Pitkän aikavälin toimenpiteet

26. Edistetään valinnanvapauden toteutumista vammaisten henkilöiden erityispalveluissa.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut

Valinnanvapauslainsäädännön valmistelussa oli tarkoitus saada uutena välineenä käyttöön henkilökohtainen budjetti vammaisten henkilöiden erityispalveluissa, samoin kuin palvelusetelin korvaajaksi tarkoitettu asiakasseteli. Valinnanvapauslainsäädäntöä koskeva hallituksen esitys kuitenkin raukesi hallituksen erottua 8.3.2019.

Nykyllänsäädännön nojalla on kokeiltu henkilökohtaista budjettia palvelusetelijärjestelmän ja -lainsäädännön avulla. Asiakasryhminä ovat olleet muun muassa kehitysvammanhuolto ja muut vammaispalvelut. Tämän kautta valinnanvapaus, asiakaslähtöisyys ja asiakkaan mahdollisuudet vaikuttaa omiin palveluihinsa ovat lisääntyneet, ja monilla alueilla on tarkoitus jatkaa tätä toimintatapaa jatkossakin.

27. Kehitetään tuettua päätöksentekoa ja sen hyviä käytäntöjä.

Vastuutahot: STM ja OM

Toteutumisen tila: toteutunut

Valinnanvapauslainsäädännön valmistelussa oli tarkoitus saada käyttöön henkilökohtainen budjetti ja asiakasseteli vammaisten henkilöiden erityispalveluissa. Nämä uudet välineet olisivat osallistaneet asiakasta entistä enemmän sekä toimineet päätöksenteon tukena. Valinnanvapauslainsäädäntöä koskeva hallituksen esitys kuitenkin raukesi hallituksen erottua 8.3.2019.

Asiakas- ja potilaslakien uudistuksen sekä vammaispalvelujen kokonaisuudistuksen osana valmisteltiin tuetun päätöksenteon välineitä. Ensin mainitun lainsäädännön nojalla suunniteltiin muun muassa hoitotahtoa ja palvelukohtaista tukea päätöksenteon konkreettisina keinoina. Jälkimmäisen lainsäädännön osalta suunniteltiin valmennus ja tuki -palvelua päätöksenteon tuen välineeksi sekä asiakasprosessiin liittyviä päätöksenteon tukea turvaavia toimintatapoja.

Nykyllä lainsäädännöllä on kokeiltu henkilökohtaista budjettia palvelusetelijärjestelmän ja -lainsäädännön avulla. Asiakasryhminä ovat olleet muun muassa kehitysvamhahuolto ja muut vammaispalvelut. Tämän kautta valinnanvapaus, asiakaslähtöisyys ja asiakkaan mahdollisuudet vaikuttaa omiin palveluihinsa ovat lisääntyneet, ja monilla alueilla on tarkoitus jatkaa tätä toimintatapaa jatkossakin.

28. Vaikutetaan siihen, että laitosasuminen loppuu vuoteen 2020 mennessä. Vaikutetaan siihen, että vammaisille henkilöille suunnattu asuntotuotanto mahdollistaa YK:n vammaissopimuksen mukaisen asumisen. Kiinnitetään erityistä huomiota lasten laitosasumisen lakkauttamiseen.

Vastuutahot: YM ja STM
Toteutumisen tila: toteutunut

Sosiaali- ja terveysministeriö järjesti syksyllä 2018 kaikille maakunnille erikseen ohjausneuvottelut sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuudesta. Neuvotteluissa käsiteltiin mm. alueen vammaispalvelujen tilannetta ja sen osana vammaisten henkilöiden laitoshoidon lakkauttamisen ja asumisratkaisujen kehittämisen edistymistä.

STM:n edustajat ovat myös osallistuneet moniin vammaisjärjestöjen ja muiden sidosryhmien tilaisuuksiin, joissa on tuotu esille Kehas-ohjelman, kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen ja STM:ssä valmisteltavana olleen uuden vammaispalvelulainsäädännön linjaukset laitosasumisen lakkauttamisesta ja korvaamisesta yksilöllisellä asumisella ja palveluilla vuoteen 2020 mennessä.

Valmisteltaessa hallituksen esitystä uudeksi vammaispalvelulaiksi tarkoituksena oli mahdollistaa lailla se, että vammaista henkilöä tuettaisiin ensisijaisesti asumaan tavallisessa asunnossa ja asuinympäristössä yksilöllisen tarpeen mukaisesti järjestettyjen palvelujen turvin. Jos tämä ei olisi mahdollista, asuminen ja palvelut olivat esityksen mukaan voitava järjestää laitoshoidon sijaan vammaisille henkilöille tarkoitetussa asumispalveluyksikössä. Vammaisten lasten kohdalla olisi ensisijaista turvata lapsen asuminen riittävin tukitoimin oman perheensä kanssa. Tilanteissa, joissa vammaisen lapsen asuminen oman perheen kanssa ei olisi lapsen etu huomioon ottaen mahdollista, järjestettäisiin lapsen asuminen ja tarvittavat palvelut perhehoidossa tai pienessä lasten ryhmäkodissa.

Vammaisten henkilöiden pitkäaikainen laitoshoido kehitysvammalaitoksissa on vähentynyt jatkuvasti. Vuosina 2014–2017 asiakkaiden määrä väheni 16–22 prosenttia vuodessa. Vuoden 2017 lopussa pitkäaikaisessa laitoshoidossa oli 622 henkilöä. Lasten pitkäaikainen laitoshoido on vähentynyt selvästi hitaammin kuin aikuisten laitoshoido, mutta kehitys näyttää kääntyneen. Vuoden 2017 lopussa pitkäaikaisessa laitoshoidossa kehitysvammalaitoksissa oli 110 alle 18-vuotiasta lasta, mikä oli 16 prosenttia vähemmän kuin kahtena edellisellä vuonna.

29. Vaikutetaan siihen, että vammaisilla henkilöillä on tosiasiallisesti valinnanmahdollisuus asuinpaikkansa ja asumismuotonsa suhteen.

Vastuutahot: STM
Toteutumisen tila: toteutunut

STM:n edustajat ovat osallistuneet moniin vammaisjärjestöjen ja muiden sidosryhmien tilaisuuksiin, joissa on tuotu esille sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain, sosiaalihoitolain, YK:n vammaissopimuksen ja vammaispalveluja koskevan lainsäädännön säännökset asiakkaan itsemääräämisoikeudesta ja osallistumisesta sekä kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen ja STM:ssä valmisteltavana olleen uuden vammaispalvelulainsäädännön linjaukset yksilöllisestä asumisesta ja palveluista.

THL toteuttaa STM toimeksiannosta vuonna 2019 koulutuskierroksen, jonka tavoitteena on vahvistaa asiakasosallisuutta vammaispalveluissa ja tukea kuntien ja maakuntien asiantuntijoiden järjestämis- ja hankintaosaamista mm. asumispalveluissa. Koulutus on tarkoitettu kuntien ja maakuntien vammaispalvelujen järjestämisessä ja hankinnoissa mukana oleville viranomaisille, asiakasedustajille (vammaisneuvostot, vammaisjärjestöt), luottamushenkilöille, valvontaviranomaisille ja palvelujen tuottajille.

3.5.2 Toimintaohjelmakauden toimenpiteet

30. Kartoitetaan tuetun päätöksenteon hyviä käytäntöjä yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa.

Vastuutahot: STM ja OM
Toteutumisen tila: toteutunut

Katso vastaukset toimenpiteisiin 26 ja 27. Näiden lisäksi meneillään olevan Vamohankkeen (Osallisuuden varmistaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen vammaissosiaalityön asiakasprosessissa) tavoitteena on tuottaa kuvaus asiakasosallisuuden varmistavasta vammaissosiaalityön asiakasprosessista kokoamalla, testaamalla ja juurruttamalla toimivia sekä asiakasosallisuutta tukevia työmenetelmiä ja toimintakäytäntöjä.

Hankkeessa tutkitaan ja kehitetään yhdessä tutkijoiden, kehittäjätyöntekijöiden, sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden kanssa vammaissosiaalityön erityisasiantuntijuutta, asiakasprosesseja ja asiakasosallisuutta. Sosiaali- ja terveysministeriön on ollut hankkeessa mukana ja hankkeen myötä aihetta on käsitelty moniulotteisesti ja tuloksellisesti.

31. Varmistetaan itsemääräämisoikeuslainsäädännön valmistelussa ja myöhemmin toimeenpanossa vammaisten henkilöiden erityistarpeiden huomioiminen ja YK:n vammaissopimuksen mukaiset velvoitteet.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut

Asiakkaan ja potilaan oikeuksia koskevassa lainsäädännön valmistelussa, mukaan lukien itsemääräämisoikeuslainsäädännön valmistelu, on otettu ja on tulevaisuudessa-kin tarkoituksena ottaa huomioon vammaisten henkilöiden erityistarpeet ja YK:n vammaissopimuksen mukaiset velvoitteet.

32. Varmistetaan, että uudessa vammaislainsäädännössä ja sen toimeenpanossa huomioidaan YK:n vammaissopimuksen mukaiset velvoitteet.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut

Vammaispalvelulainsäädännön kokonaisuudistuksessa ja sen toimeenpanoon liittyvissä suunnitelmissa on otettu huomioon YK:n vammaissopimuksen mukaiset velvoitteet. Konkreettisesti tämä näkyy yhtäältä asiakasprosessia koskevissa säännöksissä ja toisaalta erityispalveluissa.

Kokonaisuudistusta on valmisteltu avoimesti ja laajassa yhteistyössä eri tahojen kanssa, ja tätä on suunniteltu jatkettavan myös toimeenpanovaiheessa. Vammaispalvelulakia koskeva hallituksen esitys kuitenkin raukesi hallituksen erottua 8.3.2019, ja sen jatko riippuu tulevan hallituksen linjauksista.

33. Järjestetään Kehas-ohjelman seurantatapaaminen, jolla edistetään YK:n vammaissopimuksen mukaisesti laitosasumisen lakkauttamista ja yksilöllisten asumisratkaisujen kehittämistä. Vaikutetaan siihen, että kehitysvammaisten henkilöiden tarpeisiin on riittävästi tarjolla erilaisia asumisratkaisuja, etenkin tavallisessa asuntokannassa.

Vastuutahot: STM ja YM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Erillistä Kehas-seurantatapaamista ei ole toistaiseksi järjestetty. Resurssien rajallisuuden takia STM on priorisoinut uuden vammaispalvelulainsäädännön valmistelua sekä

laaja-alaista sidosryhmäyhteistyötä ja avointa tiedottamista lainvalmistelun eri vaiheissa.

Sosiaali- ja terveysministeriö järjesti syksyllä 2018 kaikille maakunnille erikseen ohjausneuvottelut sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuudesta. Neuvotteluissa käsiteltiin mm. alueen vammaispalvelujen tilannetta ja sen osana erityisesti vammaisten henkilöiden laitoshoidon lakkauttamisen ja asumisratkaisujen kehittämisen edistymistä.

STM:n edustajat ovat myös osallistuneet moniin vammaisjärjestöjen ja muiden sidosryhmien tilaisuuksiin, joissa on tuotu esille Kehas-ohjelman, kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen ja STM:ssä valmisteltavana olleen uuden vammaispalvelulainsäädännön linjaukset laitosasumisen lakkauttamisesta ja korvaamisesta yksilöllisellä asumisella ja palveluilla.

STM:n edustajia osallistui mm. THL:n 15.3.2018 järjestämään Palvelut yksilöllisen asumisen tukena -seminaariin, jossa käsiteltiin vammaisten ihmisten asumiseen liittyviä palveluja. STM on myös ollut mukana YM:n, ja Kehitysvammaliiton käynnistämässä kumppanuusaloitteessa ja verkostohankkeessa, jonka tavoitteena on aktivoida ja sitouttaa kuntia ja asumisen palvelujen tuottajia kehittämään monipuolisia asumisen ratkaisuja. Hankkeessa mm. kootaan hyviä vammaisten henkilöiden asumiskäytäntöjä Kehitysvammaliiton ylläpitämälle nettisivustolle. <https://verneri.net/asumisen-tekoja/tekoja/>.

Ympäristöministeriö rahoitti Asumisen tekoja nettisivuston toteuttamista (<https://verneri.net/asumisen-tekoja/>). ARA on rahoittanut tuetun asumisen toteuttamista, esimerkiksi asuntoryhmien ja yksittäisten vuokra-asuntojen kautta, siten että asukkaiden tarvitsema tuki tuodaan kotiin tai se saadaan alueen tukipisteestä. Edelleen rakennetaan myös ryhmäkoteja.

34. Hyödynnetään kehitysvammaisten henkilöiden asumisen yhdenvertaisuutta koskevan selvityksen tuloksia asumisen parantamisessa.

Vastuutaho: YM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Informaatio-ohjauksen kautta on vaikutettu asumisen yhdenvertaisuuteen, esim. nostamalla esille erityisryhmien asumiseen liittyvät kaavoituksen kysymykset. Ympäristöministeriö pitää tärkeänä, että kiinteistöveroitus yhdenmukaistetaan kaikkien vammaisten ihmisten kohdalla vastaamaan asumisen kiinteistöverotusta. Tätä koskevan kannanoton käsittely siirrettiin verotuksesta vastaavalle valtiovarainministeriölle. Asumista tavallisissa asunnoissa on edistetty.

35. Täsmennetään henkilökohtaisen avun ohjeistusta muun muassa Vammaispalvelujen käsikirjan kautta. Tehdään asiassa yhteistyötä vammaisjärjestöjen asiantuntijoiden kanssa.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut

Henkilökohtaisen avun ohjeistus on päivitetty ja ylläpidetään ajantasaisesti vammaispalvelujen sähköisessä käsikirjassa. Käsikirjan lakiryhmän työn kautta on käyty läpi erityisesti oikeuskäytäntöä. Käsikirjan toimitusneuvosto on käynyt läpi materiaalia ja rakennetta kokonaisuudessaan, ja ruotsinkielisen asiantuntijaryhmän agendalla on ollut ajankohtaisten asioiden läpikäyminen ja kokonais kuvan ylläpito. Näiden ryhmien kokoonpano koostuu sekä vammaisjärjestö- että viranomaistahoista tulevista osallis- tujista. Keskeisiä henkilökohtaisen avun piiriin kuuluvia uudistuksia on päivitetty. Li- säksi Käsikirjan sisältöä ja rakennetta on uudistettu tuntuvasti.

36. Maakuntien toimeenpanon tukeminen: Varmistetaan, että vammaisten henki- löiden erityistarpeet tulevat huomioiduiksi ja yksilölliset ratkaisut toteutuvat.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuudistuksen rauettua, mukaan lukien vammais- palvelujen kokonaisuudistus, maakuntarakenteen osalta ei päästy toimeenpanon vai- heeseen, koska lait eivät tulleet voimaan.

Monialaista kehittämistyötä ehdittiin kuitenkin luoda ja ylläpitää maakunnissa erilais- ten hankkeiden ja kokeilujen osalta. Näiden osalta vammaisten henkilöiden erityistar- peet otettiin asianmukaisesti huomioon, ja tämä sekä yksilölliset ratkaisut olivat keski- össä ainakin muun muassa henkilökohtaisen budjetin palvelusetelikokeiluissa. Koko- naisuudistusten osalta oli myös suunniteltu toimeenpanon vaihetta näiden kahden pe- riaatteen pohjalta.

37. Sosiaalihuollon ja vammaispalvelujen soveltamisohjeita täsmennetään siten, että vammaisten ihmisten yksityisyyden kunnioittaminen ja vakaumus huomioidaan avustavan ja hoitavan henkilöstön valinnassa.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sähköisessä Vammaispalvelujen käsikirjassa on osio avustavan henkilön sukupuolesta. Osiossa korostetaan vammaisen henkilön oi- keutta valita häntä avustavan henkilön sukupuoli intiimeissä tilanteissa, esimerkiksi henkilökohtaisen hygienian hoidossa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tekee sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta vuonna 2020 kyselytutkimuksen, jossa selvitetään muun ohella vammaisten henkilöiden näkemyksiä heidän oikeuksiensa toteutumisesta sukupuolisensitiivisissä avustamistilanteissa.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto täsmentää sosiaalihuollon yksiköille suunnattua ohjaustaan ja sosiaalipalvelujen omavalvontasuunnitelman lomakepohjaa sukupuolisensitiivisten avustamistilanteiden osalta.

38. Lisätään tietoisuutta hankintalain soveltamisesta siten, että vammaisten henkilöiden oikeus itsenäiseen elämään, tarpeen mukaisiin palveluihin ja itsemääräämisoikeuteen toteutuu.

Vastuutahot: TEM ja STM
Toteutumisen tila: toteutunut

Syksyllä 2018 hallitus myönsi rahoitusta vammaispalvelujen järjestämiseen ja hankintaan liittyvän osaamisen kehittämiseen. THL toteuttaa yhdessä sidosryhmien kanssa STM:n toimeksiannosta vuonna 2019 koulutuskierroksen, jonka tavoitteena on vahvistaa asiakasosallisuutta vammaispalveluissa ja tukea kuntien ja maakuntien asiantuntijoiden järjestämis- ja hankintaosaamista.

Koulutus on tarkoitettu kuntien ja maakuntien vammaispalvelujen järjestämisessä ja hankinnoissa mukana oleville viranomaisille, asiakasedustajille (vammaisneuvostot, vammaisjärjestöt), luottamushenkilöille, valvontaviranomaisille ja palvelujen tuottajille. Kiertue on kiertänyt Suomen eri paikkakunnilla ja lisäksi järjestetään toiveisiin perustuvia teemakohtaisia työpajoja.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sähköisessä Vammaispalvelujen käsikirjassa on osio teemaan kuuluvista asioista, ja aineistoa on koottu painetuksi versioksi, jota on jaettu kiertueilla ja muutoinkin avoimesti. Katso lisäksi vastaus toimenpiteen 29 osalta.

3.6 Liikkuminen

(Vammaissopimus artikkelit 9, 18 ja 20)

Vammaisella henkilöllä tulee olla mahdollisuus liikkumisvapauteen. Vammaisilla henkilöillä on oikeus mahdollisimman itsenäiseen henkilökohtaiseen liikkumiseen. Se tulee varmistaa helpottamalla liikkumista sillä tavalla kuin ja silloin kun haluavat ja järjestää siinä tarvittava kohtuullinen apu ja tuki. On tärkeää turvata myös esteetön pääsy kuljetukseen ja esteetön tiedonsaanti palveluista.

3.6.1 Pitkän aikavälin toimenpiteet

39. Edistetään liikenteen ja viestinnän esteettömyyttä ja saavutettavuutta.

Vastuutaho: LVM

Toteutumisen tila: toteutunut

Liikenne- ja viestintäministeriö edistää monella tavalla liikenteen ja viestinnän esteettömyyttä. Liikennepalvelulain vaikutusta arvioidaan liikenne- ja viestintäviraston selvitysten ja mittareiden osalta. Lisäksi liikenne- ja viestintäministeriö julkaisi toimenpideohjelman vuodelle 2017—2021, katso tarkemmin kohta 22.

Sähköisen viestinnän palvelulain uudistustyö on aloitettu keväällä 2019. Sähköisen viestinnän palvelulain uudistuksessa on tarkoitus panna täytäntöön EU:n audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva direktiivin (ns. AVMS-direktiivi) ja eurooppalaisen sähköisen viestinnän säännösten (ns. telepakettidirektiivi) tuomat vaatimukset. AVMS-direktiivin myötä esteettömyyttä koskevat veloitteet laajenevat televisiotoimijoiden ohella tilausvideopalvelun tarjoajiin, joiden tulee saattaa palvelujaan jatkuvasti ja asteittain esteettömämmiksi. Telepaketti-direktiivissä esteettömyyttä edistetään mm. yleispuhelinpalvelun kautta.

40. Valvotaan vammaisten ja liikuntarajoitteisten matkustajien oikeuksien toteutumista ja mahdollisten rautatievastuuasetuksen muutosten mukaisten oikeuksien toteutumista. Valvonnasta vastaa Trafi yhdessä kuluttaja-asiamiehen kanssa.

Vastuutaho: LVM

Toteutumisen tila: toteutuu

Valvontavelvoite on lain perusteella jatkuva, ja EU:n rautatievastuuasetuksen muutoksen käsittely neuvoston työryhmässä jatkuu.

41. Arvioidaan vammaisten ihmisten autoverotuen tarkoituksenmukaisuus. Selvitetään mahdollisuus korvata se STM:n palvelujärjestelmää kehittämällä.

Vastuutaho: VM ja STM

Toteutumisen tila: ei toteutunut

Toistaiseksi ei ole pystytty käynnistämään valmistelua, jolla nykyinen vammaisten autoverotuet korvattaisiin vammaisten liikkumista paremmin tukevalla STM:n hallinnon-alan palvelujärjestelmällä. Asia ei ollut kirjattuna viime hallituskauden hallitusohjelmaan, mistä syystä asiaa ei voitu toteuttaa kyseisellä hallituskaudella.

3.6.2 Toimintaohjelmakauden toimenpiteet

42. Valvotaan liikennepalvelulain täytäntöönpanoa ja seurataan vaikutuksia vammaisten henkilöiden liikkumiseen muun muassa taksiliikenteen osalta.

Vastuutaho: LVM

Toteutumisen tila: toteutunut

Liikenne- ja viestintävirasto (Traficom) seuraa liikennepalvelulain (320/2017) ja sen tuoman taksiuudistuksen vaikutuksia erilaisten mittareiden ja tutkimusten avulla. Liikenne- ja viestintävirasto julkaisi 21.3.2019 tietoja kyselytutkimuksesta, joka tehtiin uudistuksen jälkeen elo-syyskuussa 2018. Liikenne- ja viestintävirasto seuraa liikennepalvelulain vaikutuksia säännöllisesti. Ensimmäisen kerran kysely tehtiin noin vuosi ennen lakiuudistuksen voimaantuloa. Seuraava kysely on tarkoitus tehdä vuonna 2020.

Liikenne- ja viestintäministeriö on lisäksi keväällä 2019 pyytänyt liikenne- ja viestintävirastoa (Traficomia) selvittämään yhteistyössä muiden asiaan liittyvien viranomaisten kanssa vammaispolvelulain ja sosiaalihuoltolain nojalla järjestettyjen taksimatkojen toimivuutta sekä sitä, miten taksivälityskeskusten toimintatapoja voitaisiin parantaa matkustajan aseman turvaamiseksi.

3.7 Koulutus

(Vammaissopimus artikla 24)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisia henkilöitä ei saa sulkea yleisen koulujärjestelmän ulkopuolelle vammaisuutensa perusteella. Vammaisten henkilöiden tulee päästä osallistamaan, hyvälaatuiseen ja maksuttomaan ensimmäisen ja toisen asteen koulutukseen omissa lähiyhteisöissään. Vammaisia henkilöitä varten tulee tehdä heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset. Heidän tulee saada yleisessä koulutusjärjestelmässä tarvitsemansa tuki.

3.7.1 Pitkän aikavälin toimenpiteet

43. Seurataan vammaissopimuksen 24 artiklan mukaisen osallistavan oppimisen toteutumista lainsäädännön täytäntöönpanossa kaikilla koulutusasteilla.

Vastuutaho: OKM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Opetushallinnon tilastopalvelu Vipusesta ja KOSKI-palvelusta seurataan muun muassa koulutukseen hakeutumista ja koulutuksen suorittamista erityistä tai vaativaa erityistä tukea saaneiden opiskelijoiden kohdalla.

44. Mahdollistetaan vammaisten henkilöiden koulutukseen pääsy ja koulutukseen osallistuminen niin, että vammaisten henkilöiden yksilölliset tarpeet otetaan huomioon ja mahdollistetaan tarvittavat tukipalvelut.

Vastuutaho: OKM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

VIP-toiminta on käynnistetty. Sairaalaopetusyksiköt, Elmeri-koulut, valtion koulukotikoulut, kunnalliset erityiskoulut, Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri sekä yliopistolliset ja muut erityispedagogiikan tutkimus- ja koulutusyksiköt ovat luoneet alueelliset yhteistyöverkostot, jotka on nimetty VIP-verkostoiksi. Verkosto muodostuu viidestä yhteisalueesta. Näistä verkostoista kehitetään vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkostoja.

Kehittämistoiminnan tavoitteena on yhdistää ja syventää varhaiskasvatuksen, esi-, perus- ja lisäopetuksen vaativan erityisen tuen osaamisen alueellisia voimavaroja. Tavoitteena on vastata nykyistä joustavammin ja monipuolisemmin vaativan erityisen tuen oppilaiden ja heidän opettajiensa tarpeisiin lasten ja nuorten omissa toimintaympäristöissä, kuten lähikouluissa. Kehittämistoiminta tapahtuu sote-uudistusta mukailleen viidellä alueella.

Ammatillisen koulutuksen tavoitteena on mahdollistaa koulutuspaikka jokaiselle perusopetuksen päättäneelle tai vaille ammatillista tutkintoa olevalle. Opiskelijavalintojen lähtökohtana on esteettömyys. Hakijan terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvä seikka ei saa olla esteenä opiskelijaksi ottamiselle.

Opiskelijaksi ei kuitenkaan voida ottaa sitä, joka ei ole terveydentilaltaan tai toimintakyvyltään kykenevä koulutukseen liittyviin käytännön tehtäviin oppilaitoksessa, työpajalla tai muussa oppimisympäristössä, jos ns. SORA -tutkintoihin liittyvät turvallisuusvaatimukset sitä edellyttävät ja jos estettä ei voida kohtuullisin toimin poistaa. Koulutuksen järjestäjän tulee antaa hakijalle tieto siitä, minkälaisia terveydentilaa koskevia vaatimuksia ja muita edellytyksiä tutkinnon tai koulutuksen suorittamiseen liittyy.

Opiskelijalla on säädösten mukaan oikeus saada opetusta ja ohjausta, henkilökohtaista ja muuta tarpeellista opinto-ohjausta. Osana tutkintokoulutusta voidaan tutkinnon perusteissa määrätyn lisäksi järjestää opiskelunvalmiuksia tukevia opintoja. Opiskelijalla on oikeus myös erityiseen tukeen tai vaativaan erityiseen tukeen.

Ammatillisen perustutkinnon perusteiden mukaisista ammattitaitovaatimuksista tai osaamistavoitteista voidaan myös poiketa, jos se olosuhteet tai aiemmin hankittu osaaminen huomioiden joiltakin osin on opiskelijalle kohtuuttomia tai poikkeaminen on perusteltua opiskelijan vammaan tai terveydentilaan liittyvistä syistä.

Uusi lukiolaki (714/2018) tulee voimaan 1.8.2019. Sen mukaan lukiolaisille tarjotaan lisää henkilökohtaista opinto-ohjausta, oppimisen tukea ja tarvittaessa erityisopetusta. Opiskelijalla, jolla on vaikeuksia suoriutua opinnoistaan, on oikeus saada erityisopetusta ja muuta oppimisen tukea yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Sääntelyllä turvataan opiskelijoiden mahdollisuuksia tasavertaiseen opiskeluun, esimerkiksi vammasta riippumatta. Erityisopetusta voivat antaa säädetyin kelpoisuuden omaavat erityisopettajat. Muutoksia sovelletaan 1.8.2021 alkavasta koulutuksesta lukien.

Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa OHO! eli ”Opiskelukyvyn, hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen korkeakouluissa -kehittämishankkeessa (2017–2019) edistetään opiskelijoiden opiskelukykyä ja hyvinvointia parantamalla heidän osallisuuden kokemustaan opiskeluyhteisössä. Hanke rakentuu kolmesta temaattisesta kokonaisuudesta:

- Hyvään alkuun - tukee opiskelijoiden opintoihin ja korkeakoulu yhteisöön kiinnittymistä kehittämällä orientaatiokoulutuksia, vertaistutorointia ja omaopettajatoimintaa sekä luomalla tapoja nivoa työelämäteemoja ohjaukseen opintojen alusta alkaen.
- Pedagogiikalla hyvinvointia - keskittyy yhtäältä yhteisöllisen pedagogiikan kehittämiseen opettajille tarjottavien koulutussarjojen avulla ja toisaalta tutkimusperustaisen hyvinvointi-, motivaatio-, toimijuus- ja opiskelutaitomittaristojen sekä analytiikkatyövälineen luomiseen.
- Kaikkien korkeakoulu - laatii yhtenäisen saavutettavuuden kriteeristön, joka pohjautuu valtakunnalliseen korkeakoulujen saavutettavuuskartoitukseen sekä kehittää saavutettavuutta edistäviä pedagogisia työvälineitä.

Vuonna 2018 opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella on käynnistetty opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa vaativaan erityiseen tukeen liittyvän osaamisen vahvistamisen hanke (TUVET), joka tukee kansallisen valtakunnallisen vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkoston toimintaa.

Tutkimushanke tuottaa tutkimukseen perustuvaa tietoa vaativaan erityiseen tukeen. Lisäksi hanke tuottaa tutkimustietoa moniammatilliseen yhteistyöhön. Tietoa hyödynnetään perusopetuksen opettajankoulutuksessa ja opettajien täydennyskoulutuksessa.

45. Edistetään yhdenvertaisia koulutusmahdollisuuksia ja osaamisen hankkimista eri elämänvaiheissa koulutustarpeen mukaisesti elinikäisen oppimisen näkökulmasta. (Tutkinnot, tutkinnon osat, uudelleen koulutus, osaamisen täydentäminen jne.)

Vastuutaho: OKM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Ammatillisen koulutuksen asiakaslähtöisen ja osaamisperusteisen kokonaisuuden lähtökohtana on vastata erilaisten opiskelijoiden yksilöllisiin osaamistarpeisiin ottaen huomioon sekä työelämän että yksilön tarpeet. Toimintaympäristössä tapahtuvien muutosten myötä myös vaativaa erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tarve kehittää ja uudistaa osaamistaan työuran ja toisaalta elämänkaaren eri vaiheissa lisääntyy samalla tavoin kuin muidenkin henkilöiden.

Hakeutumisessa tämä näkyy siten, että yhteishaun ohella yhä useampi vaativaa erityistä tukea tarvitseva henkilö hakee ammatilliseen koulutukseen jatkuvan haun kautta. Jatkuvan haun kautta hakija voi hakeutua koulutukseen täydentämään, lisäämään tai uudistamaan osaamistaan työelämän tarpeiden ja työllisyysmahdollisuuksien mukaan.

46. Edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaista osallistumista varhaiskasvatukseen, perusopetukseen, lukiokoulutukseen, ammatilliseen koulutukseen, vapaan sivistystyön koulutukseen ja korkeakoulutukseen lisäämällä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Vastuutaho: OKM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Uudessa varhaiskasvatuslaissa on pyritty kehittämään tukea tarvitsevien (ml. vammaisten lasten) varhaiskasvatuksen järjestämistä. Lain 5 §:n nojalla kunnan on järjestettävä varhaiskasvatusta siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Monialaisesta yhteistyöstä säädetään lain 7 §:ssä.

Varhaiskasvatuksen tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslain 3 §:ssä. Tavoitteet ovat kattavat ja säännöksen mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on muun muassa edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia, tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista, antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta sekä tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä.

Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi laadittavasta henkilökohtaisesta varhaiskasvatussuunnitelmasta sääde-

tään varhaiskasvatuslain 23 §:ssä. Suunnitelmaan on kirjattava tavoitteet lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevalla tavalla sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan lapsen tarvitseman tuen tarve, tukitoimenpiteet ja niiden toteuttaminen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan yhteistyössä henkilöstön ja lapsen vanhempien tai muun huoltajan kanssa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen voivat osallistua lapsen kehitystä ja oppimista tukevat muut viranomaiset, asiantuntijat ja muut tarvittavat tahot. Jos tuen tarpeen arviointi edellyttää sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten asiantuntemusta, on näiden osallistuttava arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista ja tuen tarvetta, riittävyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta on arvioitava ja suunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Tätä useammin se on tarkistettava, jos lapsen tarpeet sitä edellyttävät. Kunnan, kuntayhtymän ja yksityisen palveluntuottajan on huolehdittava siitä, että varhaiskasvatuksessa on riittävä määrä säädettyä eri kelpoisuusvaatimukset täyttävää henkilöstöä, jotta varhaiskasvatukselle säädetyt tavoitteet voidaan saavuttaa ja jotta myös vammaisten ja muiden lasten tuen tarpeisiin vastataan. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja.

Ammatillisen koulutuksen uudistunut laki mahdollistaa yhdenvertaisen ammatillisen koulutuksen myös vammaisille henkilöille. Tietoisuutta vammaisten henkilöiden yhdenvertaisista oikeuksista ja osallisuudesta on lisätty muun muassa ammatillisen koulutuksen erilaisissa koulutus- ja keskustelutilaisuuksissa, hankkeissa ja verkostoissa sekä oppaiden ja esitteiden kautta.

47. Lisätään tietoisuutta yhdenvertaisuuslain mukaisten kohtuullisten mukautusten mahdollisuuksista koulutuksessa.

Vastuutaho: OKM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Yhdenvertaisuuslain mukaiset kohtuulliset mukautukset on otettu huomioon ammatillisen koulutuksen säädöksissä ja niistä on tiedotettu ammatillisen koulutuksen järjestäjiä ja muita sidosryhmiä.

3.7.2 Toimintaohjelmakauden toimenpiteet

48. Vaikutetaan siihen, että vammaisten lasten ja nuorten erityistarpeet otetaan huomioon Liikkuva koulu -ohjelmassa.

Vastuutaho: OKM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Yhdenvertaisuus on ollut kohdennettuna avustuskriteerinä (ministeriön yleisten yhdenvertaisuuskriteerien lisäksi) kaikissa Liikkuvan koulun ja koulupäivän liikunnallistamistoimenpiteisiin kohdistuvissa opetus- ja kulttuuriministeriön ja aluehallintovirastojen valtionavustushauissa. Avustusta on myönnetty myös kohdistetusti hankkeille, jota nimenomaisesti kehittävät erityistä tukea tarvitsevien mahdollisuuksia koulupäivän aikaiseen liikkumiseen.

Valtion liikuntaneuvosto toteutti Liikkuva koulu arvioinnin keväällä 2019 (Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:4). Liikkuvan koulun yhtenä tavoitteena ollut oppilaiden osallisuuden lisääminen on toteutunut kohtuullisesti toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Arvioinnin perusteella oppilaiden osallisuus erityisesti Liikkuva koulu -toiminnan arvioinnissa vaatii kehittämistoimia kunnissa ja kouluissa. Käytävissä olevan aineiston perusteella ei ollut mahdollista arvioida kovin laajalti, onko vähiten liikkuvien tai erityisryhmien osallisuus lisääntynyt kouluissa. Aineisto antoi viitteitä siitä, että erityisryhmien ja vähemmistöjen huomiointi on vaihdellut paikallisesti.

49. Edistetään ja seurataan yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimista koulutuksessa.

Vastuutaho: OKM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Opetus- ja kulttuuriministeriön turvallisuus selvityksen ohella ammatillisen koulutuksen järjestäjiltä tiedusteltiin yhdenvertaisuussuunnitelmien laadintaa. Kyselyn laadullisten tulosten mukaan suunnitelmat on pääosin laadittu.

50. Kerätään ja levitetään osallistavan opetuksen hyviä käytäntöjä.

Vastuutaho: OPH

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Osallistavan opetuksen hyviä käytänteitä on toteutettu ammatillisen koulutuksen erilaisissa hankkeissa, kuten Parasta-hankkeissa, alueellisissa opettajakoulutusfoorumeissa, Zoomi-projektissa ja Hyvät käytännöt -sivustoilla.

51. Edistetään saavutettavan ja esteettömän teknologian hyödyntämistä opetuksessa ja koulutuksessa sekä koulutusta koskevassa ohjauksessa ja viestinnässä (mukaan lukien apuvälineet ja saavutettavat digitaaliset oppimisympäristöt).

Vastuutaho: OKM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Celia on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan kuuluva saavutettavan kirjallisuuden ja julkaisemisen asiantuntijakeskus, joka tukee yhdenvertaisuutta lukemisessa ja oppimisessa. Celia tuottaa ja välittää kirjallisuutta saavutettavassa muodossa, mm. äänikirjoina ja pistekirjoina, yhteistyössä kirjastojen ja kustantajien kanssa.

Celian kirjoja voivat käyttää kaikki, joille tavallisen kirjan lukeminen on lukivaikeuden, sairauden, vamman tai vastaavan syyn vuoksi vaikeaa. Kauno- ja tietokirjallisuuden lainaaminen Celiasta on täysin maksutonta. Kauno- ja tietokirjallisuuden lisäksi Celia valmistaa oppikirjoja saavutettavassa muodossa peruskouluun, lukioon ja ammatillisiin opintoihin sekä kurssikirjoja korkeakouluihin.

Ammatillisessa koulutuksessa Parasta osaamista -hankkeen osana oleva parasta digitukea edistää osaltaan teknologian hyödyntämistä ja kehittämistä koulutuksen, ohjaamisen ja viestinnän tukena.

Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa korkeakoulutuksen DigiCampus -kehittämissankkeessa (2018—2020) luodaan suomalaisten korkeakoulujen yhteinen digitaalinen pilvioppimisympäristö ympärivuotisten opiskelumahdollisuuksien tukemiseksi, tuotetaan pedagogis-digitaalinen tukipalvelujen toimintamalli ja oppimisympäristön laatumittari, sekä kehitetään kampusten fyysis-digitaalista oppimismaisemaa ja Examtenttipalvelua.

DigiCampuksen Esteettömyys ja saavutettavuus (ESA) -osahankkeen tuella luodaan DigiCampuksen yhteyteen vakiintuneet, esimerkilliset toimintakäytänteet ja -mallit esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamiseksi sekä mekanismit käytänteiden jatkuvalle arvioinnille. Hankkeessa tuotettu materiaali ja koulutus ovat kaikkien korkeakoulujen hyödynnettävissä.

Viittomakielisen opettajankoulutuksen kehittämiseen on osoitettu vuonna 2018 hanke- rahoitusta osana Opettajankoulutusfoorumin kehittämishankkeita. Suomalaisen viittomakielien opetuksen kehittämishankkeen tavoitteena on suunnitella ja toteuttaa viittomakielien opettajien täydennyskoulutus. Samalla kehitetään digitaalista opetusmateriaalia valtakunnalliseen käyttöön viittomakielien opetuksessa.

52. Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta oppilas- ja opiskelijakuntatyöhön.

Vastuutaho: OKM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Uudistuneessa ammatillisen koulutuksen laissa säädetään opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksien turvaamisesta ja opiskelijakunnasta. Koulutuksen järjestäjän tulee varmistaa opiskelijoille mahdollisuus vaikuttaa koulutuksen järjestäjän toimintaan ja sen kehittämiseen sekä opiskelijoita koskevien ja opiskelijoiden asemaan vaikuttavien päätösten tekemiseen. Koulutuksen järjestäjän oppilaitoksella tulee olla sen opiskelijoista muodostuva opiskelijakunta.

3.8 Terveys ja kuntoutus

(Vammaissopimus artiklat 25 ja 26)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Vammaisille henkilöille tulee järjestää saman laajuiset, -laatuiset ja -tasoiset maksuttomat tai kohtuuhintaiset palvelut kuin muille.

Lisäksi vammaisilla henkilöillä on oikeus terveystalouteen, joita he tarvitsevat erityisesti vammaisuutensa vuoksi. Terveystalouden palvelut tulee järjestää mahdollisimman lähellä ihmisen omia yhteisöjä, myös maaseudulla.

Vammaisille henkilöille tulee järjestää laaja-alaisia kuntoutuspalveluita muun muassa vertaistuen avulla, jotta he voivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimman suuren itsenäisyyden, täysimääräiset ruumiilliset, henkiset ja sosiaaliset kyvyt sekä täysimääräisen osallisuuden ja osallistumisen kaikilla elämäntilanteilla.

3.8.1 Pitkän aikavälin toimenpiteet

53. Varmistetaan vammaisten henkilöiden kuntoutukseen ja terveystalouteen pääsy YK:n vammaissopimuksen mukaisesti.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Kuntoutuksen ja terveystalouden osalta toimintakauden aikana valmisteltiin kokonaisuudistusta, jolla oli turvattu entistä paremmin mainitut palvelut. Kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistusta ei viety eteenpäin toimintaohjelmakauden aikana, sillä se oli osittain sidoksissa rauenneeseen sosiaali- ja terveystalouden kokonaisuudistukseen.

Mainitussa sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa kuntoutuksen järjestämistä ja toteuttamista olisi toteutettu eri tavoin esimerkiksi siten, että suurempi osa kuntoutuksen järjestämisestä ja koordinoinnista olisi ollut maakuntien vastuulla.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus, sosiaaliturvan kokonaisuudistus ja kuntoutusjärjestelmän uudistus käynnistyvät todennäköisesti alkavalla hallituskaudella ja ulottuvat usealle hallituskaudelle. Uudistuksissa tulee ottaa huomioon YK:n vammaissopimuksen mukaiset velvoitteet vammaisten henkilöiden kuntoutukseen ja terveyspalveluihin pääsyn vahvistamiseksi sekä kuntoutuksen aikaisen toimeentuloturvan varmistamiseksi.

3.8.2 Toimintaohjelmakauden toimenpiteet

54. Huomioidaan hallitusohjelman mukaisessa kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistuksessa YK:n vammaissopimuksen mukaiset velvoitteet.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistusta ei viety eteenpäin toimintaohjelmakauden aikana, sillä se oli osittain sidoksissa sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuudistukseen. Mainitussa sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa kuntoutuksen järjestämistä ja toteuttamista olisi toteutettu eri tavoin esimerkiksi siten, että suurempi osa kuntoutuksen järjestämisestä ja koordinoinnista olisi ollut maakuntien vastuulla.

Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotukset ovat kuntoutusjärjestelmän kehittämisen pohjana jatkossa. Sekä uudistamiskomitean työssä että kokonaisuudistuksien suunnitteluissa YK:n vammaissopimuksen velvoitteet ja tavoitteet otettiin asianmukaisesti huomioon työn perustaksi. Kuntoutusjärjestelmän uudistuksen toimeenpano komitean ehdotusten pohjalta on siirtynyt alkavalle hallituskaudelle ja ulottuu usealle hallituskaudelle.

55. Taataan riittävät ja laadukkaat apuvälinepalvelut muun muassa täsmentämällä luovutusperusteita ja parantamalla oikeussuojaa.

Vastuutaho: STM

Toteutuksen tila: toteutunut osittain

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi elokuussa 2018 "Valtakunnalliset lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet – Opas apuvälinetyötä tekeville ammattilaisille ja ohjeita asiakkaille", jonka tavoitteena on yhtenäistää lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteita.

Opas toteutettiin osana Valtakunnallisen hoidon saatavuuden ja yhtenäisten hoidon perusteiden työryhmän työtä. Oppaassa kerrotaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuskäytäntöjen yleiset periaatteet sekä tarkempia ohjeita apuvälineryhmäkohtaisesti.

Opasta tullaan päivittämään joustavasti tarpeen mukaan. Asiantuntijatyöryhmä on tehnyt ehdotuksen oppaan päivittämistyöstä ja tehtävistä, (opas s. 32) ja tarkentanut sitä myöhemmissä keskusteluissa STM:n kanssa.

Oppaassa ei käsitellä Kelan tai vammaispalvelulainsäädännön piiriin kuuluvien apuvälineiden luovutusperusteista. Osassa sote-kuntayhtymiä on yhdistetty apuvälineosaimista, joten vammaispalvelunlain mukaisia apuvälinepalveluja saa apuvälinekeskuksesta.

Lakiuudistuksia ei ole apuvälineiden osalta tehty.

3.9 Työ ja työllistyminen

(Vammaissopimus artikla 27)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Heillä on oikeus ansaita elanto valitsemallaan työllä. Työympäristön on oltava avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Oikeus tehdä työtä on turvattava myös niille, jotka ovat vammautuneet palvelussuhteen aikana.

3.9.1 Pitkän aikavälin toimenpiteet

56. Kavennetaan eroa vammaisten ja vammattomien henkilöiden työllisyysasteissa.

- a. Lyhennetään vammaisten ihmisten työttömyyden kestoa vastaamaan muiden työnhakijaryhmien tilannetta. Asiakkuuden päättymissyiden tulee vastata paremmin muiden työnhakijaryhmien jakaumaa.
- b. Lisätään vammaisten henkilöiden rekisteröitymistä työnhakijoiksi
- c. Kehitetään vammaisten henkilöiden työllistymisen seuranta

Vastuutaho: TEM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

OTE-kärkihankkeen loppuraportissa (verkossa: https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/asenteet-ja-tyomarkkinat-muuttuneet-osatyokykyisilla-on-nyt-toita) on esitetty pääasiallisesti kohtien a ja b koskevat tilastotiedot.

- a. Päättyneiden työttömyysjaksojen kesto ei edellisen vaalikauden lopussa lähestynyt vastaamaan muiden tilannetta. Tilannetta on kuitenkin pidettävä positiivisena, koska tämä johtui työttömyyden päättymisen lisääntymisenä pitkään työttömänä olleiden osatyökykyisten ryhmässä. Pääasiassa työttömyydessä tapahtuneet muutokset lähes vastasivat muiden ryhmien muutoksia.
- b. Uudet työttömyysjaksot vähenivät merkittäväällä tavalla vuosina 2016—2018. Tällöin ei voida arvioida, miten asiakkuuteen on saatu houkuteltua myös niitä, jotka aikaisemmin jättäytyivät työelämän ulkopuolelle. Välillisiä viitteitä tästä on, koska työkyvyttömyyseläkettä saavien eläkkeen ohella tehtävä työ on lisääntynyt (<https://www.etk.fi/julkaisu/elakkeella-ja-tyossa-tilastoraportti-elakelaisten-tyonteosta/>).
- c. Katso tarkemmin vastaus toimenpiteeseen 17.

57. Varmistetaan, että vammaiset henkilöt saavat työllistymiseensä tarvitsemansa tuen uusissa palvelurakenteissa.

Vastuutaho: TEM
Toteutumisen tila: ei toteutunut

Suunniteltu maakunta- ja kasvupalvelu-uudistus uusine palvelurakenteineen ei toteutunut.

58. Lisätään työnantajien tietoisuutta tarjolla olevista palveluista ja tukimuodoista.

Vastuutaho: TEM
Toteutumisen tila: toteutunut

Kysymyksen 8 vastauksessa esitetyn tutkimuksen pohjalta TE-toimistojen työkykykoordinaattoripilotoinnissa mallinnettiin työnantajayhteistyötä ja siinä tapahtuvaa palveluiden ja tukimuotojen tarjontaa sekä tiedottamista.

59. Vähennetään vammaisten henkilöiden työllistymistä estäviä kannustinloukkuja.

Vastuutaho: STM
Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärä korotettiin takuueläkkeen tasolle. Laki tuli voimaan 1.1.2017. Muutos kannustaa ammatilliseen kuntoutumiseen, opiskeluun ja työllistymiseen ja ehkäisee työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisiä.

Vähimmäismääräiset sairauspäiväraha ja kuntoutusraha korotettiin työmarkkinatuen tasolle ja vähimmäismääräisen sairauspäivärahan 55 päivän odotusaika poistettiin. Laki tuli voimaan 1.1.2019. Muutos kannustaa hakeutumaan tarvittaessa sairauspäivärahalle ja siten pääsemään kuntoutustarpeen selvittämiseen sekä osallistumaan kuntoutukseen.

Sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa tulee ottaa huomioon vammaisten henkilöiden työllistymisen edistäminen.

3.9.2 Toimintaohjelmakauden toimenpiteet

60. Työolosuhteiden mukauttamista työpaikoilla edistetään osana Osatyökykyisille tie työelämään -kärkihanketta.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut

Työn muokkaus ja mukauttaminen ovat työnantajan ja esimiesten vastuulla oleva tehtävä osana työkykyjohtamista. Työn muokkauksen tyypillisimpiä keinoja ovat erilaiset työaikajärjestelyt. Muita keinoja ovat työn organisointi, työympäristön kehittäminen, apuvälineet ja teknologiaratkaisut sekä toisilta saatava apu ja työmatkaliikkumisen ratkaisut. Työtä voidaan muokata työuran eri kohdissa ja siirtymissä. Yksittäisen työntekijän työn muokkauksessa on tavoitteena mahdollistaa työllistyminen, työssä jatkaminen tai työhön paluu. OTE-kärkihankkeessa on koulutettu 700 työkykykoordinaattoria, jotka ovat saaneet valmiuksia työn mukauttamisesta.

Hankkeessa mallinnettiin työkyvyn tuen palvelupolku, joka on tarkoitettu ammattilaisille, jotka työssään edistävät ihmisten työkykyä. Tavoitteena on tukea ihmisten työllistymistä tai työssä jatkamista. Keinoja ja hyviksi todettuja ratkaisuja on paljon, mutta ne pitää saada käyttöön. Tämän avoimen verkkokoulutuksen kautta oppii, mistä työkyvyn tuen palvelupolku koostuu ja mitä hyötyä työkyvyn tukemisesta on. Nämä konkreettiset keinot on mahdollista viedä jokaisen työntekijän käytännön työhön ja tällöin päästään tukemaan entistä paremmin henkilön työkykyä.

61. Uudistetaan vammaisten ja kehitysvammaisten henkilöiden työtoimintaa koskeva lainsäädäntö osana Osatyökykyisille tie työelämään -kärkihanketta. Säädetään työpaikalla tapahtuvasta työtoiminnasta (nk. avotyö) nykyistä tarkemmin.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Sosiaali- ja terveysministeri Pirkko Mattila asetti 18.10.2018 oikeustieteen tohtori, työ- ja sosiaalioikeuden dosentti Jaana Paanetojan selvittämään sosiaalihuollon kehitysvammaisille ja muille vammaisille henkilöille tarkoitetun työllistymistä tukevan toimin-

nan ja työtoiminnan uudistamista. Selvitys on ollut osa Sipilän hallituksen OTE-kärki-hankkeen ohjelmaa. Selvitys on valmistunut 7.3.2019 (verkossa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161425>).

Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevasta toiminnasta ja työtoiminnasta säädetään sosiaalihuoltolain 27 d – e §:ssä. Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain mukaisena palveluna järjestetään työtoimintaa, työhönvalmennusta ja muita virikkeitä antavaa toimintaa. Käytännössä kehitysvammaisille järjestetään myös ns. avotyötoimintaa.

Selvityshenkilö esittää päätavoitteeksi sosiaalihuollon palvelupolun vahvistamista. Edellä mainitut sosiaalihuoltolain ja kehitysvammalain mukaiset toiminnot yhdistettäisiin. Työsuhteinen työ palvelun muotona säilytettäisiin, mutta se olisi mahdollista pääosin vain järjestäjän tehtävissä. Työtoiminnasta säädettäisiin entistä tarkemmin lailla ja sen toteutusta mallinnettisiin.

Avotyötoimintaa järjestettäisiin jatkossa ns. alihankintamallilla. Tavoitteena on turvata nykyistä paremmin erityisesti vammaisen henkilön asema ja oikeudet. Selvityksessä korostetaan monialaisen yhteistyön merkitystä arvioitaessa asiakkaalle sopivia palveluita. Sosiaali- ja TE-palvelut eivät saisi olla toistensa poissulkevia palveluita.

Paanetoja esittämässä alihankintamallissa työtä tehtäisiin yhdessä ryhmänä. Sopimus solmittaisiin kunnan tai kuntayhtymän kanssa ja vammaiset voisivat suorittaa työtehtäviä avointen työmarkkinoiden työpaikoilla oman työnohjaajansa johdolla ja ohjauksessa. Kysymys olisi lopputuloksen ostamisesta erotuksena työvoiman vuokrauksesta. Malli turvaisi Paanetojan mukaan nykyistä paremmin vammaisen henkilön aseman, kun siitä säädettäisiin laissa.

Selvityksen sisällöstä järjestetään keskustelutilaisuus järjestöille ja muille toimijoille keväällä 2019. Sen jälkeen selvityksen ehdotuksista tullaan pyytämään lausuntopalautteita. STM arvioi selvityshenkilön tekemiä ehdotuksia sekä saatuja lausuntopalautteita ja päättää sen jälkeen, miten ehdotuksia lähdetään toteuttamaan. Uusi hallituskin tulee ottamaan asiaan kantaa. Tarkoitus on käynnistää pilottihanke ehdotetusta alihankintamallista. Sen kautta saadaan myös lisää kokemuksia mallin toteutusmahdollisuuksista.

62. Vähennetään työkyvyttömyyseläkkeen ja ansiotulon kannustinloukkuja valmistelemalla hallituksen esitys ns. lineaarisen mallin aiheuttamista lakimuutoksista osana Osatyökykyisille tie työelämään -kärkihanketta.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Kolmikantainen työryhmä on tehnyt yksimielisen esityksen lineaarisen mallin toteuttamisesta osatyökyvyttömyyseläkkeen ja ansiotulojen yhteensovittamiseksi. Hallituksen esityksen valmistelun aloittaminen edellyttää uuden hallituksen hyväksyntää. Lakimuutokset voisivat tulla voimaan aikaisintaan vuonna 2022.

3.10 Riittävä elintaso ja sosiaaliturva

(Vammaissopimus artikla 28)

Vammaisille henkilöille tulee turvata oikeus riittävään omaan ja perheidensä elintsoon ja sosiaaliturvaan. Heille tulee turvata riittävä ravinto, vaatetus ja asuminen. Oleellista on kohtuuhintaisten palveluiden, laitteiden ja muun avun saaminen vammaisuuteen liittyviin tarpeisiin.

3.10.1 Pitkän aikavälin toimenpiteet

63. Varmistetaan vammaisten henkilöiden oikeus riittävään elintsoon ja sosiaaliturvaan.

Vastuutaho: STM
Toteutumisen tila: toteutunut

Sosiaali- ja terveysministeriö antoi kesäkuussa 2018 kuntainfon, joka koski sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja ja vammaisuuksia toimeentulotuessa. Tällä pyrittiin selventämään kunnan ja Kelan välistä roolia koskien sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen huomioimista toimeentulotuessa sekä itse maksujen ja toimeentulotuen välistä suhdetta. Kuntainfossa korostettiin sitä, että kunnan on jätettävä asiakasmaksu perimättä tai alennettava sitä silloin, jos maksun periminen vaarantaa henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä.

Vammaisten henkilöiden oikeus riittävään elintsoon ja sosiaaliturvaan on yhtenä lähtökohdana tulevassa sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa sekä muussa valmisteltavassa lainsäädännössä.

64. Tarkastellaan ja kehitetään asiakasmaksujen ja omavastuuosuuksien kokonaisuutta siten, että se on selkeä ja maksurasitus asiakkaalle kohtuullinen eikä estä palvelujen käyttöä.

Vastuutaho: STM
Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Hallitus antoi eduskunnalle esityksen laiksi sosiaali- ja terveystalvelujen asiakasmak-suista (HE 310/2018 vp) 13.12.2018. Hallituksen esitystä ei ehditty käsitellä loppuun eduskunnassa, vaan asian käsittely raukesi perustuslain 49 §:n nojalla.

Vammaisten henkilöiden asemaan vaikuttavat säännökset ehdotetussa asiakasmak-sulaissa oli sovitettu yhteen eduskunnassa samanaikaisesti käsiteltävänä olleen uutta vammaispalvelulakia koskevan hallituksen esityksen (HE 159/2018 vp) kanssa. Ehdotetulla vammaispalvelulailla olisi kumottu kehitysvammaisten erityishuollosta annettu laki (519/1977).

Kehitysvammalain henkilölliseen soveltamisalaan kuuluvien vammaisten henkilöiden terveystalveluja ei jatkossa olisi myönnetty erityishuollon palveluina, vaan niistä olisi peritty tavanomaiset asiakasmaksut. Hengityslaitetta käyttävien henkilöiden voimassa olevaan asiakasmaksulainsäädäntöön perustuva erityisasema olisi purettu.

Ehdotetussa vammaispalvelulaissa säädettyihin erityispalveluihin liittyvät apu ja tuki olisivat olleet maksuttomia. Vammaisilta henkilöiltä olisi ehdotuksen mukaan voitu periä asiakasmaksu vain tavanomaisista, vammaisuudesta riippumattomista elämisen kustannuksista. Osavuorokautiset palvelut olisivat olleet maksuttomia alle 18-vuotiaille vammaisille henkilöille.

Ehdotetun vammaispalvelulain nojalla erityispalveluina myönnettäviin valmennukseen ja tukeen, lyhytaikaiseen huolenpitoon ja päiväaikaiseen toimintaan liittyvät tarpeelliset kuljetukset, joita henkilö tarvitsee voidakseen käyttää palvelua, olisivat olleet maksuttomia kaikille vammaisille henkilöille. Sen sijaan liikkumisen tukena järjestettävästä kuljetuspalvelusta olisi voitu periä maksu kuten aiemminkin.

Asiakkaan suojaksi olisi säädetty muun muassa maksuttomista sosiaali- ja terveystalveluista, maksukatosta sekä maksun alentamisesta ja perimättä jättämisestä. Maksukatons seurantavelvollisuus olisi siirtynyt asiakkaalta palvelun järjestäjälle.

Sairausvakuutuslaissa (1224/2004) säädetään matkakustannusten vuotuisesta omavastuuosuudesta eli niin sanotusta matkakatosta ja lääkekustannusten vuosiomavastuusta eli niin sanotusta lääkekatosta. Ehdotetussa asiakasmaksulaissa olisi säädetty asiakasmaksujen vuotuisesta omavastuuosuudesta eli maksukatosta. Mainittujen katosten yhdistämistä tarkoittavaa uudistusta ei sen laajuuden vuoksi voitu toteuttaa, vaan katot olisivat edelleen kertyneet toisistaan riippumatta.

Julkisen terveydenhuollon asiakasmaksujen ja sairausvakuutuksen lääke- ja matkakorvausten omavastuuosuuksien tarkastelu kokonaisuutena on mahdollista sen jäl-

keen, kun terveydenhuollon järjestäjätahojen asiakasmaksutiedot on digitalisoitu valtakunnallisesti yhteensopiviin tietojärjestelmiin. Tämä mahdollistaisi asiakasmaksukaton, lääkekaton ja matkakaton toimeenpanon eri toimijoiden yhteensopivilla reaaliaikaisilla tietojärjestelmillä.

3.10.2 Toimintaohjelmakauden toimenpiteet

65. Huomioidaan YK:n vammaissopimuksen veloitteet asiakasmaksu-, lääkekorvaus- ja matkakorvausasioissa ja niihin tehtävissä muutoksissa. Turvataan vammaisten henkilöiden oikeus riittävään sosiaaliturvaan uudistuksissa.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut

Asiakasmaksulainsäädäntöön valmisteltiin edellä kohdassa 64 ja jäljempänä kohdassa 67 kuvattuja muutoksia, jotka olisivat parantaneet vammaisten henkilöiden asemaa. Asiakasmaksulainsäädännön uudistamista koskevaa hallituksen esitystä (HE 310/2018 vp) ei kuitenkaan ehditty käsitellä eduskunnassa loppuun, ja asian käsittely raukesi.

Lääkekorvausten vuosiomavastuuta alennettiin vuoden 2019 alusta lukien 605,13 eurosta 572 euroon. Muutoksesta hyötyvät erityisesti korkeat lääkekustannukset omaavat pienituloiset henkilöt. Vammaisten henkilöiden oikeus riittävään sosiaaliturvaan on yhtenä lähtökohtana tulevassa sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa sekä muussa valmisteltavassa lainsäädännössä.

66. Vaikutetaan siihen, että YK:n vammaissopimuksen veloitteet huomioidaan sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen valmistelussa (Toimi-hanke).

Vastuutaho: VNK ja STM

Toteutumisen tila: toteutunut

Sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen pohjatyönä tehdyssä valmistelussa on katsottu, että sosiaaliturva koostuu etuuksista ja palveluista. Sosiaaliturvan uudistamistyön tulisi perustua elämäntilannelähtöiseen tarkasteluun, sillä erilaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten tarpeet ja mahdollisuudet eroavat. Sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen valmistelun alusta alkaen on otettava huomioon perus- ja ihmisoikeusveloitteet, kuten YK:n vammaissopimuksen mukaiset veloitteet.

67. Asiakasmaksulain toimeenpanossa kiinnitetään huomiota muun muassa maksujen alentamis- ja huojentamismahdollisuuteen.

Vastuutaho: STM

Toteutumisen tila: toteutunut

Sosiaali- ja terveysministeriö antoi kesäkuussa 2018 kuntainfon, joka koski sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja ja vammaisetuuksia toimeentulotuessa. Tällä pyrittiin selventämään kunnan ja Kelan välistä roolia koskien sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen huomioimista toimeentulotuessa sekä itse maksujen ja toimeentulotuen välistä suhdetta. Kuntainfossa korostettiin sitä, että kunnan on jätettävä asiakasmaksu perimättä tai alennettava sitä silloin, jos maksun periminen vaarantaa henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä.

Lisäksi hallitus antoi eduskunnalle esityksen laiksi sosiaali- ja terveystalouden asiakasmaksuista (HE 310/2018 vp) 13.12.2018. Hallituksen esitystä ei ehditty käsitellä loppuun eduskunnassa, vaan asian käsittely raukesi perustuslain 49 §:n nojalla.

Vammaisten henkilöiden asemaan vaikuttavat säännökset ehdotetussa asiakasmaksulaissa oli sovitettu yhteen eduskunnassa samanaikaisesti käsiteltävänä olleen uutta vammaispalvelulakia koskevan hallituksen esityksen (HE 159/2018 vp) kanssa. Myös viimeksi mainittu lakiehdotus raukesi.

Asiakkaan suojaksi olisi säädetty muun muassa maksuttomista sosiaali- ja terveystalouksista, maksukatosta sekä maksun alentamisesta ja perimättä jättämisestä. Ehdotetun asiakasmaksulain 5 §:n mukaan maksun alentamisen ja perimättä jättämisen olisi oltava ensisijaista toimeentulotukeen nähden.

Maakunnan olisi asiakkaan tai hänen edustajansa kirjallisesta hakemuksesta taikka omasta aloitteestaan alennettava maksua tai jätettävä se kokonaan perimättä, jos maksun periminen vaarantaisi asiakkaan tai hänen perheensä toimeentulon edellytyksiä taikka asiakkaan lakisääteisen elatusvelvollisuuden tai muun elatusvastuun toteuttamista silloin, kun maksu on määrätty terveystalouksista asiakkaan maksukyvyyn mukaan, lyhytaikaisesta laitoshoidosta tai sosiaalipalvelusta.

Maakunta voisi päättää, että myös muista palveluista määrättävää maksua alennetaan tai se jätetään perimättä. Maakunnan olisi huolehdittava siitä, että asiakasta informoidaan mahdollisuudesta maksun alentamiseen ja perimättä jättämiseen. Tieto olisi annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön. Huomioon olisi tosin sanoen otettava asiakkaan henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten mahdolliset toimintakykyä rajoittavat tekijät.

Asiakkaan olisi saatava riittävä apu, ohjaus ja neuvonta maksun alentamista tai perimättä jättämistä koskevassa asiassa. Tietoa annettaessa asiakkaalle olisi annettava sen tahon nimi ja yhteystiedot, jolta asiakas voi tarvittaessa pyytää lisätietoja. Jos tieto annettaisiin muulla tavalla kuin kirjallisesti, asiakkaalle on hänen pyynnöstään annettava tieto myös kirjallisena.

Tiedonantovelvollisuudesta säätämällä pyrittiin lisäämään säännöksen tunnettuisuutta. Ehdotetussa 5 §:ssä säädetyn henkilökohtaisen tiedonannon tarkoituksena oli erityisesti edistää ja tehostaa huojennussäännöksen käyttöä.

3.11 Kulttuuri-, virkistys-, vapaa-ajantoiminta ja urheilu

(Vammaissopimus artikla 30)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus osallistua kulttuurielämään, kehittää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään ja ymmärrystään. On oleellista varmistaa tilojen ja palveluiden esteettömyys ja yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet.

Vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisesti muiden kanssa kulttuuri- ja kieli-identiteettiinsä, kuten viittomakielten ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen.

3.11.1 Pitkän aikavälin toimenpiteet

68. Edistetään vammaisten ihmisten yhdenvertaista osallistumista liikunnan, taiteen ja kulttuurin sekä nuorisotyön toimintoihin lisäämällä tietoisuutta vammaisten ihmisten oikeuksista.

Vastuutaho: OKM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Yhdenvertaisuus on liikuntapolitiikan läpileikkaava teema. Yhdenvertaisuuden tietoisuuden lisäämiseksi on järjestetty esim. järjestöille aihetta käsitteleviä klinikoita ja vaadittu valtionapuhakemuksen liitteeksi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma. Kuntia on informoitu koulutuksissa ja keskusteluissa.

69. Kiinnitetään liikunnan vastualueella nykyistä enemmän huomiota yhdenvertaisuuden toteutumiseen ja käytäntöön viemiseen avustuskokonaisuuksissa ja informaatio-ohjauksessa.

Vastuutaho: OKM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Yhdenvertaisuus on liikuntapolitiikan läpileikkaava teema. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee suorasti 5,2 miljoonalla eurolla soveltavaa liikuntaa sekä epäsuorasti huolehtimalla mm. liikuntapaikkarakentamisen esteettömyydestä. Yhdenvertaisuuden tietoisuuden lisäämiseksi on järjestetty esim. järjestöille aihetta käsitteleviä klinikoita ja

vaadittu valtionapuhakemuksen liitteeksi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma. Avustuskokonaisuuksissa yhdenvertaisuus on huomioitu aiempaa kattavammin.

3.11.2 Toimintaohjelmakauden toimenpiteet

70. Otetaan huomioon vammaiset lapset ja nuoret ja heidän erityistarpeensa Harrastustakuu-ohjelmassa.

Vastuutaho: OKM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Harrastusmahdollisuuksien kautta toteutuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen 31 artiklaan kirjattu lapsen oikeus kulttuuriin, taiteeseen sekä virkistys- ja vapaa-aikatoimintaan. Sopimuksen allekirjoittaneiden maiden tulee kunnioittaa ja edistää lapsen oikeutta osallistua kaikkeen kulttuuri- ja taide-elämään ja kannustaa sopivien ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-aikatoimintoihin. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus velvoittaa valtiota, kuntia ja kansalaisia.

71. Arvioidaan valtionhallinnon liikkumis- ja toimintaesteisten arkiliikuntaan, liikuntaan ja huippu-urheiluun liittyvät toimenpiteet ja ohjauskeinot.

Vastuutaho: OKM ja Valtion liikuntaneuvosto

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Valtion liikuntaneuvosto toteutti vuonna 2018 Soveltavan liikunnan ulkoisen arvioinnin valtionhallinnon toimenpiteistä (Valtion liikuntaneuvosto 2018:2) sekä kuntien soveltavan liikunnan tilasta (Valtion liikuntaneuvosto 2018:3).

3.12 Kansainvälinen yhteistyö

(Vammaissopimus artiklat 11, 32 ja 33)

Vammaisten henkilöiden oikeudet tulee varmistaa myös vaaratilanteissa kuten aseellisissa selkkauksissa, humanitaarisissa hätätiloissa ja luonnonkatastrofeissa.

Vammaisten henkilöiden osallistumista kansainväliseen yhteistyöhön on tuettava. Kehittämistoimintaa tulee tukea muun muassa vaihtamalla ja jakamalla tietoa, kokemuksia, koulutusohjelmia ja parhaita käytäntöjä kansainvälisesti.

3.12.1 Pitkän aikavälin toimenpiteet

72. Toimitaan aktiivisesti sen hyväksi, että vammaisnäkökulma valtavirtaistetaan sen tukemien YK-järjestöjen ja suomalaisten kansalaisjärjestöjen humanitaarista apua koskeviin politiikkoihin ja ohjelmiin.

Vastuutaho: UM
Toteutumisen tila: toteutunut

Ulkoministeriön humanitaarisen avun ja politiikan yksikkö (KEO-70) on varmistanut, että kaikissa suomalaisten järjestöjen humanitaarisella rahoituksella toteutetuissa ohjelmissa vammaisnäkökulma on huomioitu kaikessa toiminnassa. Esimerkiksi koulutus ja WASH (vesi-, sanitaatio- ja hygienia- ja terveys) ovat järjestöjen toiminnoissa jo poikkeuksetta inklusiivista.

Suomi on yksin tai yhdessä saman mielisten rahoittajien kanssa järjestänyt YK-järjestöille epävirallisia tilaisuuksia aiheesta vammaisnäkökulma humanitaarisessa toiminnassa. Tämä on lisännyt järjestöjen työntekijöiden tietoisuutta aiheesta ja mahdollistanut hyvien käytäntöjen tehokkaan jakamisen. Suomi korostaa kaikissa puheenvuoroissaan vammaisnäkökulman valtavirtaistamista järjestöjen toiminnassa ja ihmisoikeuksien täysimääräistä toteutumista.

3.12.2 Toimintaohjelmakauden toimenpiteet

73. Tuodaan aktiivisesti esiin vammaisten henkilöiden oikeudet kansainvälisten järjestöjen kuten EU:n, YK:n, Euroopan neuvoston, ETYjin ja mahdollisuuksien mukaan myös muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa sekä erilaisissa globaaleissa politiikkaprosesseissa ja neuvotteluissa, mukaan lukien pakolaisten ja siirtolaisten oikeuksia koskeva viitekehys.

Vastuutaho: UM
Toteutumisen tila: toteutunut

Vammaisten henkilöiden oikeudet on määritelty painopisteeksi sekä valtioneuvoston ihmisoikeus- että kehityspoliittisessa selonteossa. Ulkoministeriö on sekä poliittisin että taloudellisin keinoin vaikuttanut siihen, että vammaisten henkilöiden oikeudet ovat vahvasti esillä kansainvälisillä foorumeilla. Suomi on johdonmukaisesti vaikuttanut siihen, että vammaisten henkilöiden oikeudet on huomioitu EU:n kannoissa.

Suomi on osallistunut aktiivisesti vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämistä koskeviin neuvotteluihin YK:n eri elimissä, käyttänyt useita teemaa koskevia puheenvuoroja sekä järjestänyt tapahtumia yhteistyössä vammaisten henkilöiden oikeuksia edistävän järjestökentän kanssa.

Vammaisten henkilöiden asemaa ja oikeuksia on aktiivisesti tuotu esille esimerkiksi YK:n yleiskokouksen eri komiteoissa ja toimikunnissa, eri YK-järjestöjen johtokunnissa, ihmisoikeusneuvostossa ja turvallisuusneuvostossa. Suomi on vuosittain osallistunut laajapohjaisella valtuuskunnalla YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen sopimuspuolten kokouksen istuntoon.

Suomi on aktiivinen jäsen Global Action on Disability (GLAD) -verkostossa, jonka kautta pyritään muun muassa vahvistamaan yleissopimuksen 32 artiklan toimeenpanoa. Suomi, Australia ja UK ovat myös lähettäneet YK:n pääsihteerille kirjeen, jossa edellytetään vammaisten huomioimista osana YK-reformia.

Ulkoministeriö on tukenut taloudellisesti ETYJin ihmisoikeus- ja demokratiatoimiston (ODIHR) vammaishanketta ja järjestänyt useita vammaisteemaan liittyviä tapahtumia ETYJissä. Vammaisten henkilöiden oikeuksia tuotiin myös aktiivisesti esille osana Suomen puheenjohtajuuskautta Euroopan neuvostossa (marraskuu 2018 – toukokuu 2019).

Suomi nosti vammaisten henkilöiden oikeuksia esille YK:n pakolais- ja siirtolaisuuskompaktineuvotteluissa. Pakolaiskompaktissa vammaiset henkilöt on erikseen mainittu muun muassa pakolaisten päätöksentekoon osallistamisessa sekä eri palvelujen (kuten koulutus, terveydenhuolto) suunnittelussa. Siirtolaisuuskompaktissa vammaiset henkilöt otetaan huomioon muun muassa siirtolaisuuteen liittyvien haavoittuvuuksien vähentämisessä sekä siirtolaisten peruspalveluiden ja rahalähetysten helpottamisen osalta.

74. Jatketaan poliittista ja mahdollisuuksien mukaan myös taloudellista tukea YK:n vammaisten henkilöiden erityisraportoijan toiminnalle sekä Etyjin ihmisoikeustoimisto ODIHRin vammaistyölle.

Vastuutaho: UM
Toteutumisen tila: toteutunut

Ulkoministeriön määrärahoista on tuettu YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien erityisraportoijan toimintaa vuosittain. Tuen määrä on vaihdellut 100 000 euron ja 200 000 euron välillä, ja se on osoitettu YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimistolle, jonka puitteissa erityisraportoijan tehtävää hoidetaan. Suomen tukea on kanavoitu erityisraportoijan toimintaan erityisesti kehittyvissä maissa. Suomi on myös tukenut vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioimista osana kestäväen kehityksen tavoitteita.

Ulkoministeriö on tukenut vuosittain ETYJin ihmisoikeustoimisto ODIHRin vammaistyötä (noin 40 000 euroa vuodessa). Tuen avulla on järjestetty tapahtumia ja tuotettu materiaalia, jonka tavoitteena on lisätä vammaisten henkilöiden poliittista osallistumista ETYJin alueella.

75. Vammaisten henkilöiden oikeuksien edistäminen linkitetään selkeämmin kehityspolitiikan painopisteisiin, tavoitteisiin ja tulosraportointiin ja vammaisrahoitusta koskevia seurantaindikaattoreita kehitetään.

Vastuutaho: UM

Toteutumisen taso: toteutunut

Vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämistä osana Suomen kehityspolitiikkaa on vahvistettu osana läpileikkaavia tavoitteita koskevaa uudistusta. Syrjimättömyys läpileikkaavana tavoitteena pyrkii varmistamaan, että vakavat syrjinnän muodot otetaan huomioon, kun kehitysyhteistyöinterventioita suunnitellaan, toimeenpannaan ja arvioidaan. Suomen pääasiallinen prioriteetti on keskittyä vammaisiin henkilöihin kohdistuvaan syrjintään ja edistää vammaisten henkilöiden tasa-arvoista osallistumista.

Vammaisten henkilöiden oikeudet huomioitiin Suomen kehitysyhteistyönä koskevassa tulosraportissa, joka luovutettiin eduskunnalle marraskuussa 2018. Suomella on ollut käytössään mahdollisuus merkitä uusia rahoituspäätöksiä vammaisrahoitukseksi vuodesta 2016. Suomi vahvistaa rahoitusta koskevaa seurantaa sekä raportoinnin yhdenmukaistamista ottamalla käyttöön OECD-DAC:n hyväksymän tavan merkitä rahoituspäätöksiä vammaisrahoitukseksi vuoden 2019 aikana.

Kehityspolitiikan painopisteet sisältävät vammaisten oikeudet, joko niin, että ne on erityisesti huomioitu tavoitteina, tai siten, että vammaisten osallistumista seurataan indikaattoritasolla (sukupuolen ja vamman perusteella eritellyt indikaattorit). Kaikessa Suomen naisten ja tyttöjen oikeuksia koskevassa työssä (painopiste yksi) huomioidaan vammaiset naiset ja tytöt.

76. Jatketaan vaikuttamistyötä YK-järjestöjen suuntaan muun muassa nostamalla YK-järjestöjen johtokunnissa esiin tarve nimittää vammaisasioiden vastuuhenkilö ja ohjata vammaistoimintaan varoja ja hankkia tarvittavaa tietotaitoa.

Vastuutaho: UM

Toteutumisen tila: toteutunut

Suomi on aktiivisesti ja johdonmukaisesti edistänyt vammaisten henkilöiden oikeuksia ja asemaa YK:ssa ja eri YK-järjestöjen johtokunnissa.

Esimerkiksi UN Womenissa ja UNICEFissa vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksien ja aseman vahvistaminen on yksi vaikuttamistyön prioriteeteista. Tähän liittyen on johdokuntatyöskentelyssä myötävaikutettu siihen, että vammaisasiat on aiempaa paremmin huomioitu järjestöjen strategisissa suunnitelmissa ja tulosraportoinnissa.

UN Women on laatinut erillisen vammaisten naisten ja tyttöjen voimaantumista koskevan strategian ja UNICEF julkaisi Suomen tuella vammaisten lasten huomioimista humanitaarisessa työssä käsittelevän ohjeistuksen.

Suomi on YK-kontekstissa järjestänyt useita vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevia tapahtumia, muun muassa tasa-arvoon ja seksuaali- ja lisääntymisterveysoikeuksiin liittyen.

77. Jatketaan panostamista vammaistoimintaan humanitaarisissa kriiseissä. Suomi tukee rahallisesti YK-järjestöjen ja suomalaisten järjestöjen humanitaarista avustustyötä ja käy niiden kanssa aktiivista dialogia vammaisnäkökulman valtavirtaistamisesta.

Vastuutaho: UM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Humanitaariseen avustustyöhön varattujen resurssien vähyys on heikentänyt Suomen kykyä tukea rahallisesti etenkin YK-järjestöjen panostusta vammaistoimintaan humanitaarisissa kriiseissä. Suomalaisten järjestöjen humanitaarisen avustustyön rahoittamisen kriteerinä on inklusiivisuus, ja tässä työssä on edetty tavoitteiden mukaisesti. Suomi kannustaa aktiivisesti YK-järjestöjä ja muita humanitaarisia toimijoita, kuten Kansainvälistä Punaista Ristiä, varmistamaan vammaistoiminnan vaativien henkilöresurssien ja osaamisen saatavuutta ja riittävyyttä.

Lisäksi Suomi on keskeinen jäsen Global Action on Disability (GLAD) -verkostossa, toimien esimerkiksi humanitaarisen työryhmän varapuheenjohtajana. Verkoston kautta Suomi voi laajemmin vaikuttaa vammaistoiminnan tehokkaaseen valtavirtaistamiseen humanitaarisissa kriiseissä.

78. Jatketaan YK:n vammaisten henkilöiden asemaa humanitaarisessa avustustoiminnassa koskevan ohjeistuksen laatimisen tukemista ja sen toimeenpanoa järjestöjen toiminnassa.

Vastuutaho: UM

Toteutumisen tila: toteutunut

Suomi on ollut aktiivinen YK:n vammaisten henkilöiden asemaa humanitaarisessa avustustoiminnassa koskevan ohjeistuksen viimeistelyssä ja aloitteellinen niiden nopean hyväksynnän varmistamisessa.

Osana tulevaa EU-puheenjohtajakautta Suomi on sitoutunut varmistamaan, että ohjeistuksesta ollaan tietoisia mahdollisimman laajasti ja että sen julkistaminen saa ansaitsevansa näkyvyyden. Suomi on myös mukana ohjeistuksen jalkauttamisstrategian suunnittelussa, jotta varmistetaan että se toimeenpannaan järjestöjen toiminnassa.

79. Ministeriön järjestämässä ihmisoikeuskoulutuksessa huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet. Lisäksi vammaisten henkilöiden oikeudet integroidaan paremmin muun muassa läpileikkaavia tavoitteita sekä ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan toimeenpanoa koskevaan koulutukseen.

Vastuutaho: UM

Toteutumisen taso: toteutunut osittain

Vammaisten henkilöiden oikeudet huomioidaan kaikissa läpileikkaavia tavoitteita koskevissa koulutuksissa. Koulutuksia kehitetään edelleen osana läpileikkaavia tavoitteita koskevaa uudistusta. Lisäksi ulkoministeriö pyrkii järjestämään vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevia erityiskoulutuksia vähintään kerran vuodessa.

Seuraavat erityiskoulutukset järjestettiin 2017 ja 2018:

- HRBA to disability in development (toukokuu 2017). Koulutus järjestettiin yhteistyössä Vammaiskumppanuuden kanssa ja kouluttajina oli asiantuntijoita mm. YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimistosta, Maailmanpankista sekä vammaisjärjestöistä.
- Vammaistilastot ja -indikaattorit, Washington Groupin – metodologia (marraskuu 2018). Koulutus keskittyi YK:n tilastokomitean alaiseen Washington Group on Disability Statistics -ryhmän (WG) kehittämään metodologiaan ”short set on Functioning (WG SS)”, jonka avulla pyritään tunnistamaan henkilöt, joiden toimintakyvyssä on haasteita, jotka vaarantavat kyseessä olevien henkilöiden yhdenvertaisen osallistumisen ja perusoikeuksien toteutumisen. Koulutus järjestettiin yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kanssa.

80. Edistetään viittomakielen asemaa Euroopan neuvostossa erityisesti Euroopan neuvoston ministerikomitean puheenjohtajuuden aikana (marraskuusta 2018 toukokuuhun 2019).

Vastuutaho: UM

Toteutumisen tila: toteutunut

Suomi edisti viittomakielen asemaa Euroopan neuvostossa (EN) osana puheenjohtajuuskauttaan (21.11.2018–17.5.2019). Puheenjohtajuuskauden aikana järjestettiin useita tapahtumia ja laadittiin selvitys viittomakielen asemasta.

Ulkoministeriön toimeksiannosta riippumaton asiantuntija, OTM Eeva Tupi laati selvityksen viittomakielen asemasta EN:ssa. Selvityksessä viittomakielen asemaa tarkasteltiin sekä vammais- että kielioikeuksien näkökulmasta. Selvityksessä annetaan useita suosituksia sekä jäsenvaltioille että Euroopan neuvostolle.

Englanninkielinen selvitys julkaistiin Strasbourgissa pidetyssä tilaisuudessa 10.4.2019. Samassa yhteydessä kuultiin myös UM:n vammaisten henkilöiden erityisedustaja Marko Vuoriheimon (alias Signmark) esitys. Vuoriheimo esiintyi myös Helsingissä marraskuussa 2018 järjestetyssä PACE:n johtajiston kokouksessa.

Eeva Tupin selvitys ja sitä koskeva tiedote löytyvät UM:n verkkosivuilta osoitteesta: https://um.fi/ajankohtaista/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/selvitys-kannustaa-konkreettisiin-toimiin-viittomakielisten-oikeuksien-ja-viittomakielen-aseman-parantamiseksi

81. Laaditaan vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen 35 artiklan mukaisesti Suomen ensimmäinen määräaikaisraportti yleissopimuksen täytäntöönpanosta vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle. Vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen osallistuminen raportointiin huomioidaan yleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan mukaisesti.

Vastuutaho: UM

Toteutumisen tila: toteutunut osittain

Suomen ensimmäisen määräaikaisraportin laatiminen käynnistettiin 26.9.2017 ulkoministeriön järjestämällä ministeriöille, muille viranomaisille ja järjestöedustajille suunnatulla keskustelutilaisuudella. Raporttiluonnos valmisteltiin tämän jälkeen virkatyönä ulkoministeriössä. Luonnos lähetettiin lausunnoille 21.3.2018 lausuntopalvelu.fi -palvelun kautta yli sadalle eri viranomais- ja järjestötoimijalle. Luonnos oli julkisesti nähtävillä lausuntopalvelu.fi -palvelussa, jossa sitä oli myös mahdollista kommentoida. Lausuntokierroksen aikana ulkoministeriö järjesti kuulemistilaisuuden raportin sisällöstä viranomaisille ja järjestöille. Raporttiluonnoksesta saatiin 61 lausuntoa.

Määräaikaisraportin luonnos on käännetty englanniksi. Tarkoituksena kevään 2019 aikana on viimeistellä ja antaa määräaikaisraportti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle. Raportoinnin etenemisestä on raportoitu säännöllisesti VANEssa ja ulkoministeriön kansainvälisen vammaispolitiikan koordinaatiotyöryhmässä.

82. Vahvistetaan vammaisten henkilöiden osallistumista kehitysyhteistyön suunnitteluun ja toimeenpanoon.

Vastuutaho: UM

Toteutumisen taso: toteutunut osittain

Noin 70 % Suomen vammaisrahoituksesta kanavoidaan vammaisten omille järjestöille. Vammaisten henkilöiden sekä vammaisjärjestöjen osallistumista kaikkeen kehityspolitiikkaan kehitetään osana läpileikkaavia tavoitteita koskevaa uudistusta sekä osana tulosehjäytysten kehittämistä. Prosessit ovat edelleen käynnissä, mistä johtuen ko. tavoitteiden toteutuminen on kesken

4 Yhteenvedo

Sekä toimintaohjelman toimenpiteitä että toimintaohjelman seurannan tuloksia luettaessa näkyy toimintaohjelmakauden ajoituksen ja keston haasteellisuus. Kesken hallituskauden oli vaikea sitoutua kovin isoihin uusiin avauksiin. Toisaalta lyhyt toimintaohjelmakausi ei jättänyt ministeriöille kuin reilun vuoden aikaa toteuttaa toimenpiteitä. Lisäksi hallituskauden lopussa sosiaali- ja terveystuudistus kaatui ja sen myötä monta siihen sidoksissa ollutta lakia raukesi, mikä myös osaltaan vaikutti toimenpiteiden eteenpäin vientiin.

Haasteista huolimatta paljon työtä on tehty vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämiseksi eri hallinnonaloilla. Suomen vammaispolitiikan keskeisiä tavoitteita on jo pidemmän aikaa ollut vammaisasioiden valtavirtaistaminen ja poikkihallinnollisuuden korostaminen. Vastauksista käy ilmi, että tässä työssä on otettu askeleita eteenpäin kuluneen toimintaohjelmakauden aikana. Vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja niiden edistämiseen kiinnitetään huomiota eri ministeriöissä tehtävissä asioiden valmistelussa.

Tietoisuus vammaisten henkilöiden osallisuuden sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden merkityksestä ja ylipäättään YK:n vammaissopimuksen velvoitteista on lisääntynyt valtionhallinnossa. Vammaissopimuksen velvoitteet huomioidaan entistä paremmin päätöksenteossa. Osallisuuteen on herätty uudella tavalla; hallinnonaloilla mietitään aidosti uusia osallistamisen muotoja. Osittain yhdenvertaisuussuunnittelun vaikutuksesta vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuteen ministeriöiden toiminnassa on alettu uudella tavalla kiinnittää huomiota. Monet ministeriöt mainitsivat vastauksissaan yhdenvertaisuussuunnitelman mukaisia edistämistoimia.

Tämän lisäksi eri hallinnonaloilla on toimintaohjelmakaudella ollut ja on edelleen käynnissä laajoja reformeja, joilla on suuria vaikutuksia vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen. Toimintaohjelmatyö tarjosi mahdollisuuden päästä keskustelemaan valmistelijoiden kanssa ja tuoda heidän tietoisuuteensa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen kannalta keskeisiä asioita. Vaikka osa reformeista ei toteutunut, tämä työ hyödyttää myös tulevaa valmistelua.

Toimintaohjelma koostui 82 toimenpiteestä, joista 48 oli toimintaohjelmakauden toimenpiteitä ja 34 pitkän aikavälin toimenpiteitä. Pitäen mielessä kolmiasteikolla arvioinnin haasteet voidaan toimenpiteiden toteutumisesta todeta, että kaikista toimenpiteistä toteutui 40, toteutui osittain 40 ja 2 jäi kokonaan toteutumatta. Pitkän aikavälin toimenpiteistä toteutui 15, toteutui osittain 17 ja 2 jäi toteutumatta. Lyhyen aikavälin toimenpiteistä 25 toteutui ja 23 toteutui osittain.

	Toteutunut	Toteutunut osittain	Ei toteutunut
Toimenpiteet	40	40	2

Kuvio 1: Kaikkien toimenpiteiden toteutuminen

	Toteutunut	Toteutunut osittain	Ei toteutunut
Pitkän aikavälin toimenpiteet	15	17	2
Lyhyen aikavälin toimenpiteet	25	23	0

Kuvio 2: Toimintaohjelmakauden ja pitkän aikavälin toimenpiteiden toteutuminen

Kaikki toimintaohjelmakauden toimenpiteet siis toteutuivat joko kokonaan tai osittain. Tätä voidaan pitää hyvänä tuloksena. Kaksi pitkän aikavälin toimenpidettä jäi toteuttamatta. Näistä toinen oli sidoksissa kaatuneeseen maakuntaudistukseen ja toinen ei ollut hallitusohjelmakirjauksena, joten sen toteutumisen oli aiottukin tapahtuvan seuraavalla hallituskaudella.

Toimintaohjelman seurantatilaisuudessa tuotiin ilmi järjestöjen näkökulmasta, että seuraavaan toimintaohjelmaan kaivataan enemmän konkreettisia toimenpiteitä. Esiin nostettiin myös vahvasti ongelmat taksiliikenteessä ja sen myötä kuljetuspalveluissa. Ne ovat toimintaohjelmakaudella selvästi heikentäneet vammaisten henkilöiden oikeutta liikkumiseen. Esiin nousi myös vammaisten henkilöiden työllistymisen haasteet, vaikka toimintaohjelmakaudella on ollut nähtävissä positiivista kehitystä osatyökykyisten työllistymisessä.

Arviointitilaisuuden keskustelussa nousi myös haasteita vammaisuuden määritelmän suhteen ja väliinpuotoajaryhmät, joiden on vaikea saada palveluja tarpeesta huoli-

matta. Myös inklusiivisen opetuksen merkitys nostettiin esiin. Keskustelussa korostettiin viittomakielen asemaa ja kielellisten oikeuksien huomioimista. Erikseen mainittiin ruotsinkielinen selkokieli, jonka käyttöön tulisi kiinnittää huomiota.

5 Lopuksi

Perustuslain ja YK:n vammaissopimuksen mukaisesti Suomen vammaispolitiikan kulmakivet ovat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys, osallisuus yhteiskunnassa ja päätöksenteossa, itsemääräämisoikeus, oikeus itsenäiseen elämään ja tarvittavat yksilölliset palvelut ja tuki. Näiden asioiden edistäminen edellyttää toimia paitsi valtionhallinnon eri toimijoilta myös laajemmin yhteiskunnassa.

Ensimmäisen toimintaohjelmakauden aikana ollaan otettu tärkeitä askeleita vammaispoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Paljon jää kuitenkin vielä tehtävää.

Kaiken kaikkiaan ensimmäisen toimintaohjelman voi ajatella toimineen alkuna uudentyyppiselle yhteiselle YK:n vammaissopimuksen kansalliselle toimeenpanolle. Työn yhteydessä on luotu malli, jolla voimme yhdessä keskustellen ja neuvotellen viedä asioita eteenpäin.

Voitaneen ajatella, että sen lisäksi mitä toimintaohjelmaan ja sen seurantaraporttiin on kirjattu, paljon on tapahtunut myös yhteisissä tilaisuuksissa ja asian ympärillä käytävissä keskusteluissa. Eri toimijoiden ymmärrys ja tietoisuus vammaisten henkilöiden oikeuksista ovat lisääntyneet.

Keskeinen elementti tässä työssä on ja on ollut se, että vammaiset henkilöt ja vammaisjärjestöt eivät ole olleet prosessissa vain kuultavina vaan myös määrittelemässä prioriteetteja ja esiin nostettavia asioita sekä aktiivisesti mukana kaikissa toimintaohjelmatyön vaiheissa.

Eväänä seuraavalle kaudelle jää myös pitkän aikavälin toimenpiteiden eteenpäin vieminen. Ne luovat osaltaan siltaa jatkotyölle. Niitä on täydennettävä jälleen kuulemalla vammaisjärjestöjä ja vammaisia henkilöitä ja osallistamalla heidät toimintaohjelman valmisteluun täysimääräisesti.

Raporttia kirjoitettaessa uusi hallitusohjelma on juuri julkaistu. On selvää, että myös alkavalla hallituskaudella tehdään päätöksiä, joilla on todella suuria vaikutuksia vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen. Yksi uuden toimintaohjelmakauden isoista tavoitteista tulleeekin siis jälleen olemaan, että vammaiset henkilöt ja vammaisjärjestöt ovat näissä prosesseissa osallisina ja vammaisten henkilöiden oikeudet huomioidaan läpileikkaavasti valmistelussa ja päätöksenteossa.

